‘Ben Müşrikler Arasında Yaşayan Her Müslümandan Uzağım’ Hadîsi Üzerine Bir Tetkik

“An Analiysis o the Hadīth ‘I am Distant from Every Muslim who Lives Among Polytheists’ ”

Aynur URALER[*]

Abstract: A number of Muslims, mistaken for being non-believers, were killed in a minor military campaign on the pagans; and when the Prophet (saw) found out about the incident, he stated that he did not condone Muslims living in pagan lands and that it was not right for two communities of distinct religions to live amongst one another. This paper looks to textually explain the relevant hadith and employs other hadith and verses from the Qur’an to analyse it from the vantage of establishing and protecting the Muslim identity. It focuses on the outlook of non-Muslims on Muslims and the drawbacks of living in foreign countries, as well as the need to migrate, while trying to identify the Prophet’s (saw) stance on the matter.

Citation: Aynur URALER, “‘Ben Müşrikler Arasında Yaşayan Her Müslümandan Uzağım’ Hadîsi Üzerine Bir Tetkik” (in Turkish), *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVII/2, 2019, 63-94.

Keywords: Identity, Polytheists, non-Muslim, Migration, Integration, Assimilation.

A. Giriş

İslâm Dini, Kur’ân-ı Kerîm ve sünnetten kaynaklanan bir kimlik oluşturmuştur. İslâm’ın, tahrîf edilmemiş din oluşu, kimlik özelliklerinde de kendini göstermiştir. Müslüman kimliğinin, diğerlerinden farklı tavrı, tarzı açıkça bellidir ve başka din mensuplarıyla birarada bulunulduğunda bu farklılık ve boyutları daha iyi anlaşılır. Müslüman kimliğinin kendine has yönlerinin bulunması, hayatın çeşitli alanlarında bazı yükümlülükler gerektirir. Onlardan biri, Müslümanların, değerlerini koruma idrâkine sahip olup dinî özelliklerini kaybedecekleri bir çevrede yaşamalarının sakıncasının farkında olmaları ve ona göre hareket etmeleridir.

Hz. Peygamber, Müslüman toplum yapısını kurarken ve bir kimlik oluştururken bir taraftan da İslâmî yapıyı koruyacak ve sürdürecek

[*] Doç. Dr., Marmara Üniv., İlahiyat Fak., Hadis, İSTANBUL, e-mail: a_uraler@hotmail.com
ORCID: 0000-0003-1106-9313 Geliş: 27.09.2019 Yayın: 31.12.2019

düzenlemelerde bulunmuştur. Bu yazıda, kimliği koruma tedbiri açısından bir hadîs incelenecektir. Hz. Peygamber, müşriklere yapılan bir baskında Müslüman oldukları bilinmediği için öldürülen Müslümanların durumuna tepki göstermiş ve onların müşrikler arasında yaşamalarını doğru bulmadığını belirtmiştir.

Kütüb-i sitte'nin bir kısmında ve bazı hadîs kitaplarında da yer alan hadîsin, Tirmizî'nin *Câmi*'indeki rivâyeti şöyledir:

بَابُ مَا جَاءَ فِي كَرَاهِيَةِ الْمُقَامِ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ قَالَ حَدَّثَنَا هَنَّادٌ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ سَرِيَّةً إِلَى خَثْعَمٍ فَاعْتَصَمَ نَاسٌ بِالسُّجُودِ فَأَسْرَعَ فِيهِمُ الْقَتْلَ فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَمَرَ لَهُمْ بِنِصْفِ الْعَقْلِ وَقَالَ أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ بَيْنَ أَظْهُرِ الْمُشْرِكِينَ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ وَلِمَ قَالَ لَا تَرَاءَى نَارَاهُمَا

"(Müslümanın) Müşrikler Arasında Yaşamasının Sakıncası/Kerâhiyeti: Hennâd b. es-Serî → Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzim ed-Darîr → İsmail b. Ebî Hâlid → Kays b. Ebî Hâzim → Cerîr b. Abdillah senediyle rivâyet edilen hadîste Cerîr şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v.), Has'am kabîlesine askerî bir birlik gönderdi. Orada bulunanlardan bir kısmı (Müslüman olduklarını gösterip kendilerini ölümden korumak için) secdeye kapandılar. Birliktekiler, aceleyle onları da öldürdüler. Durum, Rasûlullah'a (s.a.v.) ulaşınca onlardan herbiri için yarım diyet ödenmesini emretti ve "Ben müşrikler arasında yaşamaya devam eden her Müslümandan uzağım" buyurdu. "Niçin Ey Allah'ın Rasûlü" dediler. Peygamber (s.a.v.) "Müslümanlarla müşriklerin ateşleri birbirlerini görmesin" buyurdu.[1]

Hadîsin senedi, muttasıldır. Tirmizî, bu rivâyetin devamında hadîsin mürsel olan rivâyetinin de bulunduğunu ve mürsel rivâyetin sahîh olduğunu söylemiş, ayrıca Buhârî'nin de bu kanaatte olduğunu nakletmiştir.[2] Aynı şekilde Ebû Dâvûd da hadîsin mürsel rivâyetinin bulunduğunu bildirmiştir.[3] Nesâî ise mürsel rivâyeti nakletmiştir. Beyhakî, hadîsin hem muttasıl hem mürsel rivâyetini eserine almıştır. Nâsıruddîn el-Albânî, Tirmizî ve Ebû Dâvûd'daki rivâyetlerin "yarım diyet ödenmesi" cümlesi hariç, sahîh olduğunu söylemiştir.

Tirmizî, hadîsi "(Müslümanın) Müşrikler Arasında Yaşamasının Sakıncalı Oluşu" başlığı altında zikretmiş, Ebû Dâvûd, "Secde Ederek

---

1 Tirmizî, Siyer 42; Ebû Dâvûd, Cihâd 95; Nesâî, Kasâme 27; Ahmed b. el-Hüseyn el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ,* I-X, Beyrut, 1424, VIII, 225; el-Beyhakî, *Şuabu'l-îmân,* I-XIV, Hind, 1423, XII, 10.

Hadiste geçen 'فاعْتَصَمَ نَاسٌ بِالسُّجُودِ' kısmı Nesâî'de 'فَاسْتَعْصَمُوا بِالسُّجُود' Ebû Dâvûd da ise 'فاعتصم نَاسٌ منهم بالسجود' şeklinde rivâyet edilmiştir.

Senedde yer alan Hennâd b. es-Serî, Ebû Muâviye Muhammed b. Hâzim ed-Darîr, İsmail b. Ebî Hâlid, Kays b. Ebî Hâzim sika râvilerdir. bkz. Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ,* I-XXV, Beyrut, 1405, XI, 466; IX, 76; VI, 177; IV, 200.

2 Tirmizî, Siyer 42.

3 Ebû Dâvûd, Cihâd 95.

(Öldürülmekten) Korunan Bir Kimseyi Öldürmeyi Yasaklamak,” Nesâî ise “Demirden (Kılıçtan) Başka Birşeyle Kısas Yapmak” konusunda değerlendirmiştir.

B. Hadîs Metninin İzahı

1. Has‘am Kabîlesi

Has‘am, Adnânîler'e mensup bir Arap kabîlesidir. Bu olayın yaşandığı sırada Tâif’in güney-doğu tarafında yer alan Türebe’ye yakın Bîşe denilen bir yerde yaşamaktaydılar.[4] Has‘amlılar, Beyt-i Has‘am denilen Zülhalesa Tapınağı’na giderlerdi. Câhiliye döneminde Kâbe’ye “Şam Kâbesi”, Zülhalesa’ya da “Yemen Kâbesi” denilirdi. Has‘am’la akraba bir kabîle olan Becîle’den[5] Cerîr b. Abdillah (v. 51), Mekke’nin Fethi’nden önce müslüman olmuş ve Hz. Peygamber’le görüşmeye geldiğinde Hz. Peygamber, ona Has‘amlılar’ın Zülhalesa Tapınağı’nı yıkıp yıkamayacağını sormuş, Cerîr, bunu yapacağını söyleyince Hz. Peygamber, o tapınağı yıkmak üzere bir seriyye hazırlamış ve Cerîr’i de seriyyenin kumandanı olarak görevlendirmiştir. Cerîr, Zülhalesa’yı yıkmış, ayrıca Has‘amlılardan bir heyeti Hz. Peygamber’e getirerek Müslüman olmalarına da vesile olmuş,[6] Hz. Peygamber de gelen heyetin isteği üzerine bütün Has‘amlılar’ın uyacağı bir ahidnâme tanzim etmiştir.[7]

2. Seriyye

Has‘amlılar bu ahidnâmeye uymayınca Hz. Peygamber, hicrî 9. yılın Safer

---

4 Has‘amlılar’ın, Kahtanîler’le de akraba olduğu belirtilmiştir. Bu kabîle, Taif'e 120 km. kadar uzaklıktaki Tebale ile Yemen'in yüksek dağlık kesimleri arasındaki geniş bir bölgeye yayılmışlardır. bkz. Muhammed b. Sa’d b. Menî’ el-Basrî, *et-Tabakâtu’l-kübrâ,* I-VIII, Beyrut, 1968, II, 162; Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endulusî, *Cemheretu Ensâbi’l-Arab,* Beyrut, 1403, s. 390, 484; Hüseyin Algül, “Benî Has‘am” *DİA,* İstanbul, 1997, XVI, 281.

5 İbn Hazm, *Cemhere* s. 387, 484.

6 Hişâm b. Muhammed el-Kelbî, *Kitâbu’l-esnâm,* Kahire, 2000, s. 35-36; Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tehzîbu Süneni Ebî Dâvûd ve Îdâhi Müşkilâtihi* (Avnu’l-ma’bûd’la birlikte basılmış) I-XIV, Beyrut, 1415, VII, 326; Algül, “Benî Has‘am” *DİA,* XVI, 281-282; Mustafa Fayda “Becîle” *DİA,* V, 287, İstanbul, 1992; Mustafa Fayda “Cerîr b. Abdullah” *DİA,* VII, 410-411, İstanbul, 1993.

7 Bu anlaşmaya göre Has‘amlılar arasındaki kan davaları yasaklanmış ve sulama çeşidine göre ekinlerinden alınacak vergi miktarı bildirilmiştir. bkz. İbn Sa’d, *Tabakât* I, 286, 348; Algül, “Benî Has‘am” *DİA,* XVI, 281-282.

ayında[8] Kutbe b. Âmir[9] kumandasında yirmi kişilik bir seriyyeyi[10] Tebâle'de bulunan Has'am'ın bir kolu üzerine göndermiştir. Hz. Peygamber, bu seriyyenin faaliyetlerini gizlilik içinde yapmasını istemiş, onlara gece ilerlemelerini, gündüz gizlenmelerini ve hızlı yol almalarını emretmiştir. Birlik, on deveyle yola çıkmış ve yolculukta silahlarını da gizlemişlerdir. Kabîlenin bulunduğu yere vardıklarında gizlilik içinde yerleşim yerine yaklaşmışlar, gece olunca tekbîr getirerek baskın yapmışlardır. Çarpışma çok şiddetli geçmiş; Müslümanlar, âsilerden bazı erkekleri öldürmüş, iki taraftan da yaralananlar olmuştur. Sahâbîler, bazı kadınları esir almış ve koyunlar ile develeri toplayıp Medine'ye dönmüşlerdir. Elde edilen ganimet, beytülmâl hissesi ayrıldıktan sonra mücâhidler arasında taksim edilmiştir.[11]

Kur'ân-ı Kerîm'de anlaşmayı bozan müşriklerle savaşılması emri bulunmaktadır.[12] Hz. Peygamber, bu seriyyeyi tertip ederek emrin gereğini yerine getirmiştir. Ayrıca onun (s.a.v.), Has'amlılar'ın Kâbe'ye muâdil tutulan tapınaklarını tekrar inşâ ihtimalini gözardı etmediği muhakkaktır. Hicaz'da Kâbe'nin değerine zarar verecek bir icraata izin vermesi mümkün değildir.

Hadîsten anlaşıldığına göre Cerîr b. Abdillah'ın getirdiği heyet Müslüman olmuş, ancak kabîlenin tamamı Müslüman olmamıştır. Seriyyenin yirmi kişiden oluşması, Has'am kabîlesinin bir koluna karşı sefer düzenlendiğini göstermektedir. Hadîsin rivâyetlerinden birinin ilk cümlesinde, Has'am'a katılan bir topluluk zikredilmekte[13] ancak kimlikleri bildirilmemektedir. Bu bilgiye göre bahsedilen kimselerin Has'am'dan olmadığı düşünülebilir. Böyle olsa da ölenlerin, oranın sâkinlerinden oldukları bilgisi[14] ve Hz. Peygamber'in orada bulunmalarını tenkit etmesi,

---

8 Bu seriyyenin yedinci yıl yapıldığına dair bir rivâyet bulunmaktadır. (bkz. Muhammed b. Abdillah el-Hâkim en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,* I-IV, Beyrut, 1411, III, 249.) Ancak diğer kitaplarda dokuzuncu yıl olarak geçmektedir.

9 Ebû Zeyd Kutbe b. Âmir b. Hadîde el-Hazrecî es-Selemî, Medineli ilk altı Müslümandan biridir. Birinci ve ikinci Akabe Biatları'nda bulunmuştur. Hz. Peygamber'le birlikte bütün savaşlara katılmıştır. Ok atmadaki maharetiyle bilinen Kutbe b. Âmir, Uhud'da Hz. Peygamber'i yakından koruyanlar arasında yer almıştır. Kutbe b. Âmir'in vefat tarihi kesin olarak belli değildir. Hz. Osman döneminde vefat ettiği nakledilmiştir. bkz. Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askâlânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe,* I-VIII, Beyrut, 1415, V, 338; Mehmet Efendioğlu, "Kutbe b. Âmir" *DİA,* XXVI, 482, İstanbul, 2002.

10 Hz. Peygamber'in katıldığı savaşlara gazve, katılmadıklarına ise seriyye denir.

11 bkz. Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, *el-Meğâzî,* I-III, Beyrut, 1409, II, 754-755; III, 981; İbn Sa'd, *Tabakât* II, 162; III, 578; Algül, "Benî Has'am" *DİA,* XVI, 281.

12 bkz. et-Tevbe (9), 5.

13 bkz. Beyhakî, *Sünen* VIII, 225.

14 Muhammed b. Abdirrahmân el-Mübârekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî bişerhi Câmii't-Tirmizî,* I-X, Beyrut, 2018, V, 189.

bu birlikteliğin geçici olmadığını göstermektedir.

Hadîsi Cerîr b. Abdillah, rivâyet etmiştir. Kendisinin bu birliğin içinde olup olmadığı bilinmemektedir. Seriyyede bulunmasa bile akrabalık bağı ve daha önce onların putunu yıkmaya gitmesi sebebiyle Has'amlılar'a dair olayları bildiği anlaşılmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber'den sonra da Has'amlılar'la ilgili işlerde ona görev verilmiştir.[15]

Hâlid b. Velîd (v. 21) de Rasûlullah'ın (s.a.v.) kendisini Has'amlılar üzerine gönderdiğini belirtmiş ve bu hadîsi nakletmiştir.[16] Rivâyetlerin çoğunda seriyyenin başında Kutbe b. Âmir olduğuna göre Hâlid b. Velîd, bu baskında kumandan değildir. Onun bu seriyyeye kumandanlık ettiğine dair kaynaklarda bir bilgi bulunamamıştır.

3. Müslümanların Öldürülmelerinin Sebebi

Çatışma başlayınca Has'amlılar arasında bulunan Müslümanlar, Müslüman olduklarını göstermek için secdeye kapanmışlar. Ancak sahâbîler, gece vuku bulan çatışma sırasında onları da öldürmüşlerdir. Sahâbîlerin, onların bu davranışına itibar etmemesinin, secdenin Müslümanların ibadetinin bir parçası olmasından ayrı mânâsının bulunmasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. O dönemde kâfirler, itaatlerini belirtmek ve saygı için büyüklerinin önünde secde ediyorlardı.[17] Ayrıca teslim olduklarının belirtisi olarak da secde etmiş olabilirlerdi.[18] Sahâbîlerde, onların Müslüman olduklarına dair bir kanaat oluşmamasında, bu kabîlenin meşhur bir puta tapmalarının[19] etkisi olabilir. Onların secdeyi bu sebeplerle yaptıklarını düşünmüş olmalıdırlar. Müslüman oldukları bilinmeyen bu kişilerin secdeyi Allah için yaptıkları, o sırada hatıra gelmemiştir. Diğer yandan seriyyedeki sahâbîler, hicret etmenin zorunlu olduğunu bildikleri için müşriklerin arasında Müslümanların bulunacağını düşünmemiş olmalıdırlar. Hz. Peygamber'in sahâbîleri kınamaması da bu ihtimallerden birinin mümkün olduğunu gösterir.[20] Benzer bir durum Benî

15 Hz. Peygamber'le yaptıkları ahidden cayan Has'amlılar, onun (s.a.v.) vefatından sonra daha ileri gitmişlerdir. Has'am ve Cerîr b. Abdillah'ın kabîlesi Becîle irtidad etmişlerdir. Hz. Ebû Bekr, Has'am ve Becîle kabîleleri üzerine Cerîr'i göndermiş, onun, irtidad hareketlerinin bastırılmasında büyük rolü olmuş, kabîlesinden irtidad edenler onun gayretleri ile tekrar Müslüman olmuşlardır. bkz. Fayda "Cerîr b. Abdullah" *DİA,* VII, 410-411.

16 Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr,* I-XXV, Kahire, ts., IV, 114; Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr,* I-XVI, Beyrut, 1415, VIII, 274.

17 Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* VIII, 275; Hamd b. Muhammed el-Hattâbî, *Meâlimu's-sünen,* I-IV, Haleb, 1351, II, 271.

18 el-Hüseyn b. Mes'ûd el-Beğavî, *Şerhu's-sünne,* I-XV, Dımeşk, 1403, X, 245.

19 Putlara secde edilmesi hâlâ devam eden bir davranıştır. Uzak Doğu dinlerinde heykelin önünde secde edilir.

20 bkz. Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* VIII, 275.

Cezîme Vak'ası'nda olmuş, ancak bu olayda Hz. Peygamber Müslüman olduklarını ifade etmeye çalışan esirlerin öldürülmesini kınamıştır.[21] Zira Hz. Peygamber, savaşlarda Müslüman olduğunu belirtenlerin öldürülmemesini istemiştir.[22] Anlaşıldığına göre Has'amlılar olayında, çarpışmanın şiddeti sırasında bu kimselerin Müslüman oldukları açıkça belli olmamış, sadece secde etmeleri Müslüman olduklarını ispata yetmemiştir.

Diğer yandan bir kabîlenin tamamının Müslüman olması ile orada bulunan bazı kimselerin Müslüman olmaları birbirinden farklıdır. Has'amlılar'a karşı seriyye tertip edildiğine göre onların tamamı müşrikti. İslâm Dini'nin bir belirtisi, o yerin halkının Müslüman olduklarına delil olacak ezan gibi dinin şeâiri, imanla küfrü birbirinden ayıran alâmet yoktu. Zira Hz. Peygamber, bir kavme gazâya gittiği zaman sabah oluncaya kadar baskın yapmaz ve ezan sesi işitirse harbetmezdi. Eğer ezanı işitmezse, onlara baskın yapar,[23] sahâbîlere de bu talimatı verirdi.[24] Has'am kabîlesindeki Müslümanlar'ın, Müslüman olduklarını kimsenin bilmediği anlaşılmaktadır ki sahâbîler sabah ezanı vaktini beklememişlerdir. Onların Müslüman olduğu sonra ortaya çıkmıştır.

4. Yarım Diyet Verilmesi

Hz. Peygamber, adam öldürmenin diyetini yüz deve, ehl-i kitabın diyetini de Müslümanların diyetinin yarısı olarak belirlemiştir.[25] Ancak bu çarpışma

---

21 Halid b. Velîd, Benî Cezîme üzerine yapılan seriyyede kabîle halkını İslâm'a davet etmiş. Onlar ise "Müslüman olduk" demeyi becerememişler ve "Din değiştirdik" demişlerdir. Hâlid b. Velîd, onları esir almış ve öldürmeye başlamış. Abdullah b. Ömer ve başka sahâbîler ise kendi sorumluluğunda olan esirleri öldürmeyi kabul etmemişler. Medine'ye geldiklerinde Hâlid b. Velîd'in yaptığı Hz. Peygamber'e haber verilince o (s.a.v.), ellerini kaldırmış ve iki kere "Ya Rabbi, Halid'in yaptığından uzağım" buyurmuştur. (bkz. Abdurrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *Musannef,* I-XI, Beyrut, 1403, V, 222; Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, Müsned, I-VI, Beyrut, ts., II, 150; Buhârî, Cizye 11; Deavât 22.) Benî Cezîme vakasına üzülen Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi gönderip öldürülenlerin vârislerine diyet olarak para verip gönüllerini almıştır. bkz. Abdulmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî, *es-Sîretu'n-Nebeviyye,* I-II, Mısır, 1375, II, 429-430.

22 Konuya şu hadîs örnek gösterilebilir. Usâme b. Zeyd, bir seriyyede öldürüleceğini anlayan bir kimsenin "Lâ ilâhe illallah" demesinin, korkudan olduğu kanaatiyle onu öldürmüştür. Sonra bu meseleyi Hz. Peygamber'e sorduğunda o (s.a.v.), tepki göstermiş ve Kıyamet gününde o kimsenin "Lâ ilâhe illallah" diyerek karşısına çıkarsa ne yapacağını sormuş. Usâme, bu sözü silahtan korktuğu için söylediğini belirtince Rasûlullah (s.a.v.) "Onun kalbini yarsaydın da bu sözü korkudan mı söylediğini bilseydin" buyurmuştur. bkz. Müslim, İman 158, 159.

23 Buhârî, Ezan 6; Cihâd 102; Müslim, Salât 9.

24 Rasûlullah (s.a.v.), bir ordu ve akıncı birliği gönderirken onlara "Savaş için gittiğiniz bölgede bir mescid görürseniz ve ezan sesi işitirseniz o bölge halkından kimseyi öldürmeyin" buyururdu. bkz. Ebû Dâvûd, Cihâd: 91; Tirmizî, Siyer 2.

25 Ebû Dâvûd, Diyât 16; Nesâî, Kasâme 45.

sırasında öldürülen müslümanların vârislerine yarım diyet ödenmesini emretmiştir. Müslüman olan bu kimselere tam diyet değil de yarım diyet ödetmesinin sebebinin, kâfirler arasında yaşamakla, öldürülmelerine kendilerinin sebep olmaları yorumu yapılmıştır.[26]

Hadîsin bir rivâyetinde Hz. Peygamber "namaz kılmaları sebebiyle yarım diyet verin" buyurmuştur. İmam Şâfiî (v. 204), Hz. Peygamber'in sözlerinden, müşrik diyarında yaşayanlar için bu diyeti vermenin zaruri olmadığını yani ikâmetin diyeti düşürdüğünü ve kısas da yapılmayacağını, onun (s.a.v.) diyeti kendi arzusu üzere verdiği yorumunu yapmıştır.[27] Beyhakî, bu hadîsi Kasâme Bölümü'nün "öldürmenin kefâreti" bâbında ele almış ve bâb başlığında konuyla ilgili âyeti zikretmiştir. İzahlardan anlaşıldığına göre müşriklere diyet ödenmemesi yanında savaşta kimin öldürdüğü belli olmadığı için kefâret ve diyet yoktur.[28]

5. "Ben, müşrikler arasında ikamet eden her Müslümandan uzağım" İfadesi

Hz. Peygamber'in bu sözünden birden fazla sonuç çıkarmak mümkündür. O (s.a.v.), Müslüman olup şirk beldesinde oturanlardan uzak olduğunu ilân etmektedir. Aynı zamanda Müslümanların hicret etmeyerek kâfirler arasında yaşamayı tercih etmelerini tenkit etmektedir. Böyle bir tercihin, zamana ve zemine göre farklı olumsuz sonuçlarının olması beklenen bir durumdur. Bu olayda o Müslümanlar, kendi canlarını kaybetmelerine sebep oldukları gibi sahâbîlerin arzu etmedikleri birşeyi yapmalarına yol açmışlardır. Diğer yandan Hz. Peygamber'in bu kimselerden uzak olduğunu bildirmesinin, daha sonra vuku bulacak benzer durumlara karşı bir uyarı hatta bir tehdit olduğu yorumu yapılmıştır.[29]

Hz. Peygamber, bu sözleriyle himâyesinde bulunmayanlara yardımcı olamayacağını bildirmiş olmaktadır. Nitekim Müslüman olduklarını bilmediği için müdahale etmemiş ve onların ayrı tutulmaları için bir tedbir almamıştır. Yine Cerîr b. Abdillah'ın rivâyet ettiği, "Kim müşrikler içinde ikâmet ederse zimmetten/güvenceden uzak kalır" hadîsi,[30] böyle bir tespiti

---

26 Hattâbî, *Meâlimu's-sünen* II, 271; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tehzîbu Süneni Ebî Dâvûd* VII, 218; Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî* V, 190.

27 bkz. Beyhakî, *Sünen* VIII, 225.

28 Zikredilen âyet şudur: "Bir mü'minin başka bir mü'mini kasten öldürmesi olacak şey değildir. Ama hata olabilir. Bir mü'mini hata ile öldüren kimsenin, mü'min bir köleyi azat etmesi ve ölenin âilesine diyet ödemesi gerekir. Ancak öldürülenin âilesi diyetten vazgeçip bunu bağışlarsa o başka. Hata ile öldürülen kimse mü'min olmakla birlikte, size düşman bir kavimden ise o takdirde sadece mü'min bir köleyi azat etmek gerekir." en-Nisâ (4), 92. Konunun izahı için bk. Beyhakî, *Sünen* VIII, 226.

29 bkz. Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* VIII, 452.

30 Beyhakî, *Şuabu'l-imân* XII, 10.

doğrulamaktadır. Bu mahrumiyete, diyet alınmaması yanında, diğer konularda onlara yardımcı olunmaması da dahil edilebilir.

6. "Müslümanlarla müşriklerin ateşleri birbirlerini görmesin" İfadesi

Görmenin, ateşe isnat edilmesi mecâzîdir. Ateşi görmek; karşılıklı olmak, yüzyüze, yakın olmak demektir.[31] Bu ifadenin, bir Müslümanla bir müşriğin evi, birinin yaktığı ateşi diğerinin görebileceği kadar yakın olmamalı mânâsında olduğu; Müslümanlar, müşriklerden uzak kalsınlar anlamında kullanıldığı izahı yapılmıştır.[32]

Hadîsteki ateşin, "Her ne zaman savaş için bir ateş tutuşturdularsa, Allah onu söndürdü"[33] âyetinde belirtildiği gibi savaş ateşi mânâsında olabileceği de belirtilmiştir. Şöyle ki ateş/ışık, bir yerde ikâmetin yani orada insanların bulunduğunun alâmetidir, dolayısıyla kendine çağırır. Ancak Müslüman ile müşriğin ateşi farklıdır. Birinin ateşi Allah'a, diğerinin ateşi şeytana çağırır. Mü'minin ateşi Allah'a, Ona itaate ve dini aziz kılmaya çağırır. Müşriklerin ateşi ise şeytana çağırır, Allah'a masiyet olan işler için yanar. Dolayısıyla farklı niyet ve ideallerle yakılan bu iki ateşin biraraya gelmesi, yani Müslümanla müşriğin birarada bulunması, uyuşması, birlikte yaşaması mümkün değildir. Hz. Peygamber, davaları farklı olduğu için müşriklerle ikâmetin doğru olmadığını bildirmiştir. [34]

O (s.a.v.), Müslüman ile kâfirin Allah katında eşit olmadıklarını, hükümlerinin aynı olmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'de, kâfir diyarı ile İslâm diyarı ayırımı yapılması,[35] birbirlerinden ayrı olduklarının kesinlikle bildirilmesi, onlarla aynı beldede oturmanın câiz olmadığının delilidir.[36] Hz. Peygamber, bu sözüyle bir mesafe bulunmasını şart koşmuş, Müslümanların müşrik diyarından Müslüman ülkelerine göç etmelerinin lüzumunu ifade etmiştir.[37]

---

31 Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* VIII, 275-276; Muhammed b. el-Hüseyn eş-Şerîf er-Radî, *el-Mecâzâtu'n-Nebeviyye,* Beyrut, 2007, s. 153; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tehzîbu Süneni Ebî Dâvûd* VII, 219; Beğavî, *Şerhu's-sünne* X, 246; Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî* V, 190.

32 Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-Herevî, *Garîbu'l-hadîs,* I-IV, Beyrut, 1396, II, 88-89; Hattâbî, *Meâlimu's-sünen* II, 272; Şerîf Radî, *el-Mecâzâtu'n-Nebeviyye* s. 153; Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî* V, 190.

33 el-Mâide (5), 64.

34 bkz. Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Garîbu'l-hadîs* II, 88-89; Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* VIII, 276; Şerîf Radî, *el-Mecâzâtu'n-Nebeviyye* s. 153; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tehzîbu Süneni Ebî Dâvûd* VII, 218.

35 bkz. en-Nisâ (4), 97.

36 Hattâbî, *Meâlimu's-sünen* II, 272; Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr* VIII, 275-276; Şerîf Radî, *el-Mecâzâtu'n-Nebeviyye* s. 153; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tehzîbu* Süneni *Ebî Dâvûd* VII, 219; Beğavî, *Şerhu's-sünne* X, 246; Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî* V, 190.

37 Ebû Ubeyd Kâsım b. Sellâm, *Garîbu'l-hadîs* II, 88-89; Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî* V, 190.

"Ateşleri birbirini görmesin" ifadesinin, Müslümanın, müşriklere gidişâtında, tarz ve şeklinde benzememek,[38] aynı sembolleri kullanmamak, onların belirtilerini taşımamak, onlar gibi olmamak diye de yorumlanması,[39] birlikte yaşamanın olumsuz neticeleri olacağı için yasaklandığına işaret etmektedir.

"Ateşleri birbirlerini görmesin" ifadesini, söylendiği olayı gözönüne alarak savaşta dikkatli olunmasını tavsiye olarak izah etmek, savaşa tahsîs etmek mümkün gürünmemektedir. Hz. Peygamber, "Müşrikler arasında ikâmet eden her Müslümandan uzağım" sözünde "Müslüman" kelimesini umumî/nekre olarak kullanmış, savaş ortamı diye bir sınırlama getirmemiştir.

Hadîsteki ifadenin; müşriklerle birarada yaşamamak, onların beldelerinde ikâmet etmemek mânâsında olduğunu doğrulayacak başka hadîsler bulunmaktadır. Bir hadîste Rasûlullah (s.a.v.) "Kim müşrikle beraber olur/evlenirse ve onunla beraber ikâmet ederse o da müşrik gibidir,[40] bizden değildir" buyurmuştur.[41] Ebû Dâvûd'un, bu hadîsi "Şirk Ülkesinde İkâmet" başlığı altında, Tirmizî'nin de incelenen hadîsten sonra yani "(Müslümanın) Müşrikler Arasında Yaşamasının Sakıncalı Oluşu" bâbında zikretmeleri konunun ikâmetle ilgili olduğunu göstermektedir. Yine "Müşriklerin ateşiyle aydınlanmaya kalkışmayın" hadîsinin,[42] "Ateşleri birbirlerini görmesin" hadîsi gibi onlara yakın olmayın mânâsına geldiği yorumu yapılmıştır.[43] Bu üç hadîsin, müşriklerle aynı yerde kalmayın, onlardan uzak olun, hicret edin mânâsına geldiği belirtilmiştir.[44]

Hz. Peygamber'in "Müslümanlarla müşriklerin ateşleri birbirlerine görülmeyecek kadar uzak olsunlar" cümlesinden önce "Dikkat edin" buyurması,[45] meselenin ciddiyetini göstermektedir. Abdullah b. Ömer'in (v. 74), müşriklerle birarada yaşamanın imanla ilgili olduğunu belirtmesinden de konunun, ikâmetten öte yönünün bulunduğunu göstermektedir. O,

---

38 Hattâbî, *Meâlimu's-sünen* II, 272; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tehzîbu Süneni Ebî Dâvûd* VII, 219; Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî* V, 190.

39 bkz. Şerîf Radî, *el-Mecâzâtu'n-Nebeviyye* s. 153-154.

40 Ebû Dâvûd, Cihâd 170; Tirmizî, Siyer 42. Tirmizî'deki rivâyet şöyledir: Müşriklerle (aynı bölgede, beldede) yaşamayın, onlarla evlenmeyin, kim onlarla beraber yaşar veya onlarla evlenirse onlar gibidir."

41 Hâkim, Müstedrek II, 154.

42 Nesâî, Ziynet 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* III, 99; Beyhakî, *Sünen* X 127; *Şuabu'l-iman* XII, 11. Hadîsin yorumu için bk. İsmail Lütfi Çakan, *Hadîslerle Gerçekler,* İstanbul, 2017, s. 116-120.

43 Muhammed b. Abdulhâdî es-Sindî, *Hâşiyetu's-Sindî alâ Süneni'n-Nesâî*, I-VIII, Haleb, 1406, VIII, 177.

44 bkz. İsmail b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm,* I-VIII, Riyad, 1420, II, 108.

45 Nesâî, Kasâme 27.

"Fitne kalmayıncaya din de Allah'ın oluncaya kadar savaşın"[46] âyetindeki fitnenin ne olduğunu izah ederken "Muhammed (s.a.v.), müşriklerle savaşıyordu. Müşriklerin arasında olmak veya onların dininde olmak fitne idi" demiştir.[47] Beyhakî de konunun imanla ilgili olduğunu, âyetlerle ve incelenen hadîsin de aralarında bulunduğu hadîsleri zikrederek belirtmiş, kâfirlerden ve müfsidlerden uzak durmanın, onlara karşı sert davranmanın imanın şubelerinden/bölümlerinden biri olduğu neticesini çıkarmıştır. O, zikrettiği âyetler ve benzeri âyetlerin; baba, evlat, kardeş bile olsa kâfirlere meveddet göstermemeyi, Müslümanlara yapılan muameleyi onlara göstermemeyi gerektirdiğini söylemiştir.[48]

C. Hadîsin Müslüman Kimliği Açısından Değerlendirilmesi

Müslüman olmayan toplumların egemenliği altında yaşamanın dinî, idârî, siyâsî, askerî ve sosyal birtakım olumsuz etkileri olacağı şüphesizdir. Onlarla birlikte yaşamanın dinî açıdan en önemli sakıncalarından biri, istenen ölçüde kimlik oluşturmaya ve hayatı belirli esaslar üzere devam ettirmeye engel teşkil etmesidir. Çeşitli yönlerden tetkike müsait geniş kapsamlı bu konunun, incelenen hadîsi izaha yarayacak noktalarına temas edilecektir.

1. Kâfirlerin Müslümanlara Bakışı ve Tutumu

Hz. Peygamber, bahsi geçen hadîste müşrik kelimesini kullanmıştır. Bu grubun içine bazı özellikleri dolayısıyla ehl-i kitabı katmak mümkündür. Bilindiği gibi Kur'ân-ı Kerîm'de ehl-i kitab ve müşrik ayrı toplumlar olarak

---

46 el-Bakara (2), 193.

47 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* II, 70, 94; Buhârî, Fiten 16.

48 Beyhakî, *Şuabu'l-imân* XII, 5-14. (66. Şube)

Beyhakî, şu âyetleri delil getirmiştir:

"Ey Nebi! Kâfirlerle ve münafıklarla cihâd et. Onlara sert davran." [et-Tevbe (9), 73.]

"Ey iman edenler! Size yakın mesafede bulunan kâfirlerle savaşın ki sizin ne kadar sert ve güçlü olduğunuzu görsünler." [et-Tevbe (9), 123.]

"Ey iman edenler! Bana ve size düşman olanları dost edinmeyin. Siz onlara sevgi gösteriyorsunuz; ama onlar size gelen gerçeği inkâr etmişlerdir. Üstelik Peygamber'i ve sizi, Rabbiniz olan Allah'a iman ettiğiniz için yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer siz Benim yolumda cihâd etmek ve rızamı kazanmak için yola çıkmışsanız, onlara nasıl sevgi gösterip sır verirsiniz? Sizin gizlediğinizi de Ben bilirim, açığa vurduğunuzu da. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur" [el-Mümtehine (60), 1.]

"Ey iman edenler! Eğer inkârı imana tercih ederlerse, babalarınızı ve kardeşlerinizi bile dost edinmeyiniz. İçinizden kim onları dost edinirse onlar zâlimlerin tâ kendileridir." [et-Tevbe (9), 23.]

"Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost ve yardımcı edinmesinler! Kim böyle yaparsa, Allah ile hiçbir ilgisi kalmaz. Ancak onlardan gelecek bir zarardan korkarsanız onlara dostluk gösterebilirsiniz. Ama yine de Allah, Kendi azabından sakındırmaktadır. Sonunda dönüş yalnız Allah'adır." [Âl-i İmrân (3), 28.]

zikredilmiş, Yahudî ve Hristiyanlar için ehl-i kitab ifadesi kullanılmıştır. Bununla beraber ehl-i kitabın da şirk olan inançları bulunduğu, şirk ifadeleri kullandıkları bildirilmiştir.[49]

Aralarında fark olmakla birlikte iki ayrı grup, İslâm Dini’ni inkâr cihetinde ve bazı inanç noktalarında aynı yerde durmaktadırlar. Hz. Peygamber, ümmetini müşriklerden sakındırdığı gibi ehl-i kitabdan da sakındırmış, bazı durumlarda ehl-i kitab için müşrik ifadesini kullanmış, şirk sayılan fiillerinden bahsetmiştir.[50] Bu bilgilere istinâden “Kim müşrikle beraber olur/evlenirse ve onunla beraber ikamet ederse o da müşrik gibidir”[51] hadîsinde müşrik ile kastedilenin, (bütün) kâfirler olduğu, Hz. Peygamber’in müşrik kelimesini kullanmasının sebebinin, o zaman müşriklerin çok olmasından kaynaklandığı izahı yapılmıştır.[52] Aynı şekilde şirk sayılan inanç ve amelleri olan Yahudî ve Hristiyanlar’ın müşrik muamelesi görmesi kanaatinde olan sahâbîler olmuştur. Meselâ, Abdullah b. Ömer, ehl-i kitabtan şirk ifadeleri kullanan kadınlarla evlenilmesini doğru bulmamıştır.[53]

---

49 Konuya şu âyetler delil gösterilebilir:

“Meryem oğlu Mesih’in Allah olduğunu söyleyenler şüphesiz kâfir olmuşlardır… Yahudîler ve Hıristiyanlar “Biz Allah’ın oğulları ve sevdikleriyiz” dediler. [el-Mâide (5), 17-18.]

Yahudîler “Üzeyir Allah’ın oğludur” dediler; Hıristiyanlar da “Mesih Allah’ın oğludur” dediler. [et-Tevbe (9), 30.]

“Allah, Meryem’in oğlu Mesih’in ta kendisidir, diyenler kesinlikle kâfir oldular. Halbuki Mesih onlara şöyle demişti: Ey İsrâiloğulları! Benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah’a ibâdet edin. Kim Allah’a şirk koşarsa, Allah ona Cennet’i haram kılar ve onun varacağı yer Cehennem’dir. Zâlimlerin ise hiçbir yardımcısı yoktur. Allah üç ilâhtan biridir, diyenler kâfir oldular…” [el-Mâide (5), 72-73.]

Yahudîler ve Hristiyanlar Hz. İbrahim’i sahiplenmektedirler. Ancak Kur’ân-ı Kerîm, Hz. İbrahim’in müşrik olmadığını, onlarla aynı inanca sahip olmadığını bildirir. “İbrâhim ne bir Yahudî idi, ne de bir Hristiyan. O, Hanîf (tek Allah’a inanan) bir Müslümandı. Allah’a ortak koşanlardan değildi.” [Âl-i İmrân (3), 67.] “Yahudî veya Hristiyan olun ki doğru yolu bulasınız, dediler. Sen de şöyle de: Doğrusu, biz tek Allah’a inanan hiçbir zaman müşriklerden olmayan İbrahim’in dinine uyarız.” [el-Bakara (2), 135.]

50 Konuya şu hadîs örnek gösterilebilir: Hz. Ömer (bir Yahudî’nin kendi kutsal kitabından yazdığı) metni, Hz. Peygamber’e okuyunca o (s.a.v.) “Ben, fâtih (öncü) ve son olarak gönderildim. Bana cevâmiu'l-kelim ve fevâtih verildi. Sakın müşrikler sizi helâk etmesin” buyurmuştur. (Abdurrezzâk, *Musannef* XI, 111.) Konu, Yahudîler’le ilgili olduğu halde müşrik ifadesini kullanmıştır.

Ehl-i kitabın müşriklere benzer davranışları bulunduğuna, Yahudî ve Hristiyanlar’ın peygamberlerinin mezarlarını mescid edinmeleri ve Hz. Peygamber’in bunu tenkit etmesi delil gösterilebilir. bkz. Muvatta, Câmi 17, 18.

51 Ebû Dâvûd, Cihâd 170.

52 Muhammed Abdurrauf el-Münâvî, *Feyzu’l-kadîr Şerhu’l-Câmii’s-sağîr,* I-VI, Kahire, 1356, VI, 111.

53 Bilindiği gibi Kur’ân-ı Kerîm’de Müslüman erkeğin, ehl-i kitab olan Yahudî veya

İnanç ayrılığının yanında Müslümanlarla kâfirlerin birarada yaşamasını engelleyen temel etkenlerden biri, onların Müslümanlara yaklaşımıdır. Kur'ân-ı Kerîm'de, gayr-i müslimlerin/Müslüman olmayanların Müslümanlar'a bakışını ortaya koyan âyetler, onlarla birarada yaşamanın mümkün olmadığını ortaya koymaktadır. Şöyle ki Müslümanlar, ne kadar iyi niyetle yaklaşırlarsa yaklaşsınlar başka din mensupları, Müslümanları hiçbir şekilde kendilerinden saymamaktadırlar. Allah Teâlâ, onların kendi dinlerine uymadıkça Müslümanlardan râzı olmayacaklarını bildirmiştir.[54] Üstelik İslâm'ı kabul etmeyen bu kimseler, Allah'a ve Müslümanlar'a düşmandırlar ve Müslümanlara zarar verirler.[55] Müslümanlara her türlü kötülüğü yapmaktan çekinmezler, birliklerini bozmak için fesat çıkarmaya çalışırlar, Müslümanlara sıkıntı vermek isterler, kalplerindeki kin o kadar büyüktür ki dillerinden bir kısmı dökülüverir. Müslümanlar onları sevseler bile onlar Müslümanları sevmezler. Müslümanların iyilik içinde olmalarını istemezler ve Müslümanların başına kötülük gelince sevinirler.[56] Kinlerini,

---

Hıristiyan kadınlarla evlenmesine izin verilir. (bkz. el-Mâide (5), 5.) Abdullah b. Ömer'e, Hristiyan veya Yahudî kadınla evlenmenin hükmü sorulduğu zaman "Allah, müşrik kadınları Müslüman erkeklere haram kılmıştır. Ben, bir kadının 'Rabbim İsa'dır' veya Allah'ın kullarından biri için 'Rab'tır', demesinden daha büyük bir şirk tanımıyorum" diye cevap vermiştir. (Buhârî, Talak 16.) İbn Ömer, bu sözü "Allah'a ortak koşan kadınlarla, iman etmedikçe evlenmeyin" (el-Bakara (2), 221) âyetini de dikkate alarak söylemiş olmalıdır. (bkz. Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâluddin es-Suyûtî, *ed-Durru'l-mensûr,* I-VIII, Beyrut, ts., I, 615.) Onun, Allah'a ortak koştukları için Yahudî ve Hristiyan kadınları, evlenmelerine izin verilen kimseler olarak kabul etmediği anlaşılmaktadır.

Hz. Ali'nin bazı Hristiyanları müşrik kabul etmesi ve sebepleri için bk. Aynur Uraler, *Hz. Peygamber'e Yahudî ve Hristiyanların Yönelttikleri Sorular,* İstanbul, 2016, s. 38-40.

54 bkz. el-Bakara (2), 120.

55 Konuyla ilgili âyet şöyledir: "Ey iman edenler! Bana ve size düşman olanları dost edinmeyin. Siz onlara sevgi gösteriyorsunuz; ama onlar haktan size geleni inkâr etmişlerdir. Üstelik Peygamber'i ve sizi, Rabbiniz olan Allah'a iman ettiğiniz için yurdunuzdan çıkarıyorlar. Eğer siz Benim yolumda cihâd etmek ve rızamı kazanmak için yola çıkmışsanız, onlara nasıl sevgi gösterip sır verirsiniz? Sizin gizlediğinizi de Ben bilirim, açığa vurduğunuzu da. Sizden kim bunu yaparsa doğru yoldan sapmış olur." el-Mümtehine (60), 1.

Âyette belirtilen sır vermek meselesi şudur: Rasûlullah (s.a.v.), Mekke'nin fethine hazırlandığını pek az sahâbî biliyordu. Bunlardan biri olan Hâtıb b. Ebî Beltea, Mekke'de bulunan âilesine bir zarar vermesin diye savaş hazırlığını onlara bildirmek için bir mektup yazdı ve Mekke'ye giden bir kadına verdi. Allah Teâlâ, bu durumu Hz. Peygamber'e bildirdi. O (s.a.v.) da Hz. Ali ve birkaç sahâbîyi o kadından mektubu alıp getirmekle görevlendirdi; onlar da mektubu alıp getirdiler. Bu olay üzerine, her ne sebeple olursa olsun kâfirleri dost edinmemek gerektiğini bildiren bu âyet indi. bkz. Buhârî, Cihâd 141, 195, Meğâzî 9, 46, Tefsîr 60/1; Müslim, Fezâilü's-sahâbe 161.

56 Bahsi geçen âyetler şöyledir: Ey Mü'minler! Sizden olmayanları sakın, dost ve sırdaş edinmeyin. Çünkü onlar, size ellerinden gelen fenalığı yapmaktan çekinmezler. Sizin sıkıntıya düşmenizi isterler, size olan kin ve nefretleri ağızlarından taşmaktadır; kalplerinde gizlemiş oldukları düşmanlık ise daha korkunçtur. Aklınızı kullanırsanız, işte

selâm verirken bile yansıtırlar. Rasûlullah (s.a.v.), sahâbîlerini şöyle uyarmıştır: “Yahudîlerden biri size selâm verdiğinde şöyle selâm verir: “es-sâmü aleyke (ölüm, kötülük, zehir size olsun).” Siz de “ve aleyke” (temennilerin senin başına) demek suretiyle onların selâmlarını alınız.”[57] O dönemde Yahudîler, Medine’de azınlık durumunda oldukları için kalplerindekini açıkça söyleyememişlerdir. Âyetlerde ve hadîslerde geçen tavrın her zaman gözlemlenmediği meselâ, günümüzde Yahudîler’in bu şekilde selâm vermediği söylenebilir. Ancak bu istisnâî dönemler, onların naslarda nitelenen ana özelliklerinin ve niyetlerinin değiştiği mânâsına gelmez. Konuyla ilgili diğer âyet ve hadîsler de bütün Müslümanların, gayr-i müslimlere karşı her zaman temkinli olmaları ihtarında bulunmaktadır. Bu noktada, yurt dışında yaşayan Müslümanların durumu daha fazla önem kazanmaktadır. Onların, olumsuz yaklaşımların etkilerinden uzun süre sakınmaları zordur ve korunmak için dinî şuura, hassasiyete ihtiyaçları vardır ve teyakkuzda bulunmaları gerekir. Gayr-i müslimlerin bakışının farkına varıp olayları değerlendiren bilinçli Müslümanlar ise güvenemeyecekleri kimselerle aynı ortamda yaşamanın tedirginliğini daha çok hissedecekleri bellidir.

Kâfirlerin, Müslümanlar kendilerini sevdiği halde bundan etkilenmemeleri ve Müslümanları sevmemeleri kalplerinin katılığının[58] belirtisi ve iç dünyalarının ne kadar farklı olduğunun bir göstergesidir. Dolayısıyla dostluk, sevgi gibi güzel ve yüce duyguları haketmemektedirler –bu, beşerî ilişkilerde onlara kötü davranmak gerektiği mânasına gelmemelidir.- Müslümanlar, sevgi ve dostluğu birbirlerine göstermelidirler. Bu konuda pekçok nas bulunmakta hatta “Allah’a ve âhiret gününe iman eden hiçbir topluluğun, Allah’a ve Rasûlüne karşı çıkanlara sevgi beslediğini göremezsin, isterse onlar babaları, oğulları, kardeşleri veya aşîretleri olsun”[59] âyetinde, meselenin iman gereği olduğu bildirilmektedir.

size âyetlerimizi tek tek açıklamış bulunuyoruz. Ey mü’minler! Siz onları seversiniz, oysa onlar, Allah’ın indirdiği bütün kitaplara inanmanıza rağmen sizi sevmezler. Onlar sizinle karşılaştıklarında “Biz de inandık” derler; birbirleriyle başbaşa kaldıklarında ise size olan kinleri yüzünden parmaklarını ısırırlar. Onlara “Kininizden geberin” de. Allah kalplerde olan her şeyi bilir. Size bir iyilik gelse bu onları üzer; başınıza bir kötülük gelince de buna sevinirler. Eğer sabırlı olur ve iyi korunursanız, onların hileleri size zarar vermez. Şüphesiz Allah, onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmaktadır.” Âl-i İmrân (3), 118-120.

57 Müslim, Selâm 8, 9; Tirmizî, Siyer 41.

58 Bakara Sûresi’nin 74. âyetinde kâfirlerin kalplerinin taştan daha katı olduğu bildirilmiştir.

59 el-Mücâdele (58), 22.

2. Birlikte Yaşamanın Sakıncaları

Müslümanların başka dinden olanların hâkimiyeti altındaki bir beldede yaşamalarının sakıncalarından bir kısmı gayet açıktır, kolaylıkla gözlemlenebilir. Kimlik kaybı/asimilasyon veya kimlik özelliklerinin belirsizleşmesi en önemli ve belirgin zararlardır. Farklı dinden olan toplumların birlikte yaşamaları, ilk anda barışa hizmet eden bir fikir olarak görünüyorsa da kimlik inşâ etmek ve kimliği korumak konusunda sakıncalı bir durum oluşturmaktadır. Muhakkak bir dinin üstünlüğü söz konusu olduğundan, başka dinin mensuplarıyla birarada yaşandığında taraflardan biri, değerlerinin tamamını veya bir kısmını kaybedecektir. İslâm Dini'nin hükümlerinin uygulanmadığı bir yerde yaşamanın da Müslüman kimliğine zarar vereceği açık bir gerçektir. Bir dinin üstünlüğünün olmamasına dikkat edildiği bir toplum varsayılsa bile bu takdirde kimliksiz, değerleri birbirine karışmış[60] bir topluluk oluşacaktır ki İslâm Dini'nin hayatın her alanını kapsayan yapısında böyle bir toplum biçimi yoktur. Zira Müslüman olup başka din mensupları gibi yaşamak dinin ölçülerine aykırıdır.

Naslarda, Müslüman olmayanlarla dost olmak –ki birarada yaşamanın tabiî uzantısıdır- yasaklanmış ve dosluğun, kimlik kaybına yol açacağı "onlardan olmak" diye ifade edilmiştir. Meselâ, "Ey iman edenler! Yahudîleri ve Hristiyanları dost edinmeyin. İçinizden kim onlarla dost olursa onlardandır"[61] âyeti açık bir ihtardır. Hz. Peygamber'in müşrikler arasında yaşayan Müslümanlardan uzak olduğunu belirttiği ve onlardan ayrı ikâmet edilmesini istediği hadîsin, kimlikle ilgili yönü bulunduğunu "Müşriklerle (aynı beldede) yaşamayın, onlarla evlenmeyin, kim onlarla beraber yaşar veya onlarla evlenirse onlar gibidir"[62] hadîsi teyit etmektedir.

"Onlardan olmak" meselesi, imana kadar uzanır. Kâfirlerin yolundan gitmenin, imanının zayıflamasına hatta yok olmasına sebep olacağı, "Ey iman edenler! Kâfirlere uyarsanız, onlar sizi dininizden çıkarıp tekrar kâfirliğe döndürürler de mahvolup gidersiniz"[63] âyetiyle bildirilmiştir. Allah Teâlâ'nın, düşman olarak tanımladığı kimselerle dost olmanın, doğru yoldan ayrılmaya[64] ve Allah'tan uzaklaşmaya sebep olacağı hatta O'nunla ilgisinin kesileceği "Mü'minler, mü'minleri bırakıp da kâfirleri dost ve yardımcı edinmesinler. Kim böyle yaparsa Allah ile hiçbir ilgisi kalmaz"[65] âyetinde bildirilmiştir. Yabancılara tâbi olanlar, onların yolundan gidenler,

---

[60] Bazı Müslümanların, kilisede dua etmeleri veya orada adakta bulunmaları örnek gösterilebilir.

[61] el-Mâide (5), 51.

[62] Tirmizî, Siyer 42.

[63] Âl-i İmran (3), 149.

[64] bkz. el-Mümtehine (60), 1.

[65] Âl-i İmran (3), 28.

iman dairesi içinde kalsalar da Hz. Peygamber'in ifadesiyle "ümmetin şerlileri" olurlar.[66]

Birarada yaşamak, zamanla bir âşinalık, yakınlık oluşturacağından; yabancıların anlayışlarının, hayat tarzlarının normal görünerek benzemeyi kolaylaştırması kuvvetle muhtemeldir ki bu, her yönden benzemeye kadar gider. Çünkü arada muhabbet, ülfet oluşmuştur ve içteki ülfet dış görünüşteki benzerliği doğurur. Yukarıda da geçtiği üzere sıra dine gelir, benzemek imana zarar verir ve onlara benzeyen onlardan olur.[67]

Birarada yaşayan kimselerin bir süre sonra birlikte oturup kalkmalarının ve birlikte yiyip içmelerinin birtakım sakıncalara basamak olması dolayısıyla "Sadece mü'minle arkadaşlık yap ve yemeğini yalnız muttakî olan yesin"[68] hadîsini, kötü etkilenmek açısından değerlendirmek mümkündür. Hz. Peygamber iyi insanlarla, muttakîlerle samimi olunmasını tavsiye etmektedir. Allah Teâlâ'nın, Benî İsrâil'den bir Peygamber'e "Kavmine söyle, düşmanlarımın yediklerini yemesinler, içtiklerini içmesinler, onların şekline (görünüşüne, kılık kıyafetine) girmesinler, (bunları yaparlarsa) onlar gibi düşmanım olurlar" diye vahyetmesinde,[69] benzemenin sonunun hangi noktaya varacağı bildirilir. İncelenen hadîsteki "Ateşleri birbirini görmesin" ifadesinin, müşriklerin hâline benzememek,[70] onlarla aynı özelliklere sahip olmamak diye yorumlanması[71] yasağın sebeplerinden birinin kimlikle alakalı olduğunu göstermekte; değerleri, kültürü korumada fizikî mesafenin etkisine işaret edilmektedir. Zira birarada bulunulduğunda sosyal münasebetler kurulmuş olur. Kişi, yüzyüze geldiği kişiden daha çok etkilenir, davranış kalıplarını alır. Sanal

66 Hadîs şöyledir: Hz. Peygamber, "Bu ümmetin şerlileri, daha önce geçen ehl-i kitabın gidişâtını, yolunu adım adım yüklenecekler (takip edeceklerdir)" buyurmuştur. Ahmed b. Hanbel, Müsned IV, 125.

67 bkz. Muhammed Şemsulhak el-Azîmâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd Şerhu Süneni Ebî Dâvûd,* I-XIV, Beyrut, 1415, VII, 338.

68 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* III, 38; Dârimî, Et'ime 23.

Hadîsten Müslüman olmayanlara yemek ikram edilmeyeceği mânâsı çıkarılmamalıdır. Müslüman olmayanlara yemek verileceğine şu âyet delildir. "Onlar kendi ihtiyaçları olduğu halde yoksula, yetime ve esire seve seve yemek yedirirler." [el-İnsan (76), 8.] Esirler, mü'min olmadıkları halde onlara yemek yedirmekten bahsedilmektedir. Dinine bakmadan açları doyurmak gereği ayrı bir konudur.

69 Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *ez-Zühd,* Beyrut, 1420/1999, s. 85.

Hadîsin bir başka rivâyeti şöyledir: "Kavmine söyle, düşmanlarımın girdikleri yerlere girmesinler, yediklerini yemesinler, giydiklerini giymesinler, onlara uymasınlar. (Eğer bunları yaparlarsa) onlar gibi düşmanım olurlar." Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillah el-İsbahânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve Tabakâtu'l-asfiyâ,* I-X, Beyrut, 1405, II, 371.

70 Hattâbî, *Meâlimu's-sünen* II, 272; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Tehzîbu Süneni Ebî Dâvûd* VII, 219; Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-*ahvezî V, 190.

71 Şerîf Radî, *el-Mecâzâtu'n-Nebeviyye* s. 153-154.

iletişimde de bu birliktelik söz konusudur, ancak etkilenme oranı, yanyana bulunmaya göre daha sınırlıdır.

Hz. Ömer'in (v. 23), müşriklerle oturup kalkan, yiyip içen kimsenin hayır üzere olmadığı tespitini,[72] aynı çerçeveye dâhil etmek mümkündür. Sözünün gerekçesi ise şu ifadesinden anlaşılmaktadır. O, "Allah'ın düşmanları olan Yahudîler ve Hristiyanlar bayram için toplandıklarında (törenlerinde), onlarla beraber olmaktan sakının. Onların üzerine gazap iniyor, size isabet etmesinden korkarım. Sizin, onların içyüzünü bilmemenizden dolayı onların ahlâklarıyla ahlâklanmanızdan (huylarını almanızdan) endişe ederim" demiştir.[73] Bir rivâyette ise "Yabancılarla memleketli olmayın. Bayramlarında onların kiliselerine girmeyin. Onların üzerine gazap yağıyor" tavsiyesinde bulunmuştur.[74] Hz. Ömer, onların içyüzünün bilmenin mümkün olmadığını belirterek onların (bazı) bayramlarındaki, belirli günlerdeki kutlamalarındaki ve âdetlerindeki maksadın ne olduğunu bilinmediğine dikkat çekmiştir. Zira dinin özellikleri; âdetlere, bayramlara, törenlere, belirli günlere, eğlencelere siner.[75]

Başka toplumdan olanlara benzemenin, kişinin kendisiyle sınırlı kalmayıp çevresindekilere yayılması da beklenen bir sonuçtur. Bununla birlikte Müslüman olmayanlarla birarada yaşamaya başlayan ilk nesil ile sonraki nesiller arasında farklılık görüldüğüne de temas etmek gerekir. İlk nesil için kimlik kaybından ziyade ibadetleri yerine getirememek, Has'am kabîlesindeki Müslümanlar gibi cihâda katılamamak veya dini yaşamaya dair başka sorunlar görülecektir. Sonraki nesiller içinse kimlik kaybı, dinî değerlerin yok olması başlayacaktır. Abdullah b. Amr (v. 65) da yabancıların arasında büyüyenlerin onlara benzeyeceğini söyleyerek[76] bu gerçeğe dikkat çekmiştir.

---

72 Hz. Ömer, Şam'dan gelen el-Hâris b. Muâviye'ye şirk ehliyle oturup oturmadıklarını sormuş, "Onlarla oturur yer içerseniz bunu yaptığınız müddetçe hayır üzere olmazsınız" demiştir. bkz. Beyhakî, *Şuabu'l-imân* XII, 14.

Saîd b. Cübeyr (v. 94) de kendi dininden olmayanla beraber yemek yemeyi, cefa (sıkıntı) niteliği olan işlerden bir saymıştır. bkz. Beyhakî, *Şuabu'l-imân* XII, 15.

73 Beyhakî, *Şuabu'l-imân* XII, 18.

74 Beyhakî, *Şuabu'l-imân* XII, 19.

75 Hint dansları örnek gösterilebilir. Bu konuda yapılan bir araştırmaya göre Hint klasik danslarının dinî bir temeli bulunmaktadır, dans sanatı ibadetin birer parçası durumundadır. Araştırmacı, "Klasik Hint danslarında yer alan hikâyelerin hepsi kutsal metinlerin betimlemeleridir. Dolayısıyla dinî metinlerden uyarlanması sebebiyle Hint klasik danslarının dinî mahiyeti olduğu açıktır. Klasik Hint dansları, dinin bir nevi bedensel anlatımını oluşturmaktadır" neticesine ulaşmıştır. bkz. Rukiye Bilican, *Hint Danslarının Dini Temeli,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dinler Tarihi Bilim Dalı, İstanbul, 2017, s. 74.

76 Beyhakî, *Şuabu'l-imân* XII, 19.

Diğer yandan milletlerin ayırt edilemeyecek şekilde birbirlerine karışmaları, dini tahrif eder.[77] İlk hicrî asırdan itibaren Müslümanların, kâfirlerin giydiği kıyafetleri giymesinin ve Müslümanlara mahsus alâmetlerin de gayr-i müslimlerce kullanılmasının yasaklanması[78] gibi devlet eliyle alınmış tedbirlerin sebeplerinden biri, dine zarar verilmesini önlemeye yönelik olmalıdır. Tirmizî de inceleme konusu olan hadîsi, Câmii'nin Siyer (Devletler Hukuku) Bölümü'ne alıp "(Müslümanın) Müşrikler Arasında Yaşamasının Sakıncası" başlığı altında değerlendirmiş, hadîsin toplumla ilgili yönünü ön plana çıkarmıştır.

Müşriklerin veya başka dinden olanların hâkimiyetinde bulunan bir beldede yaşamanın bir başka sakıncası, İslâm Dini'ne hakaret edildiği bir ortamda bulunma ihtimalidir. "Allah'ın âyetlerinin inkâr edildiğini yahut onlarla alay edildiğini işittiğiniz zaman, onlar başka bir söze dalıncaya kadar kâfirlerle beraber oturmayın yoksa siz de onlar gibi olursunuz"[79] âyetinde bu mesele bildirilmiş, ilâveten dinî konularda onların fikirlerinden etkilenmekten bahsedilmiş ve tedbir olarak onlardan uzak durulması emredilmiştir. Müsteşriklerin faaliyetleri de bu konunun içindedir. Müsteşriklerin, İslâm Dini ile ilgili iddiaları küfür diyarında yaşayan Müslümanlara daha çabuk ulaşmakta ve yeteri kadar bilgi sahibi olmayanları, algılardan daha çok etkilenmekte, İslâm Dini'ni yanlış tanımaktadırlar.

Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta bulunmaktadır. Kâfirlerin ülkelerinde ikâmet etmek, onlarla beraber yaşamak, dost olmak ve evlenmek, zaruri olmayan isteğe bağlı birlikteliklerdir. Yabancı bir ülkede yaşayanlar, toplumda kendi inançları üst kimlik olmadığından mânevî değerleri kaybetmek başta olmak üzere birtakım riskleri de göze almış durumdadırlar ve olumsuz sonuçlara, mahrumiyetlere katlanmak zorunda kalırlar. Meselâ, bulundukları ülke ile Müslüman bir ülke arasında ihtilaf çıksa Müslümanların tarafında yer almalarının önünde engeller çıkacaktır. Dinî mensubiyetlerini tam mânâsıyla gösteremeyecek ve âidiyet duygusunun güvenine sahip olamayacaklardır. İncelenen hadîsteki Müslümanlar için birarada yaşamanın bedeli ağır olmuş, öldürülmekten kurtulamamışlardır. Ailelerine yarım diyet verilmesi de bir başka mahrumiyettir.

---

77 Şah Veliyullah ed-Dihlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa,* (trc. Mehmet Erdoğan), I-II, İstanbul, 1994, I, 445.

78 bkz. Ahmet Saim Kılavuz, "Gıyâr" *DİA,* XIV, 59, İstanbul, 1996.

Konuya şu örnekleri vermek mümkündür: Hz. Ömer, bir kimsenin tek bir elbiseyi sarış biçimini Yahudîler'e benzetmiştir. (bkz. Abdurrezzâk, *Musannef* I, 352.) Muâviye de halîfe iken, takma saçı Yahudîler'in kullandığını belirterek kullanılmaması konusunda uyarıda bulunmuştur. bkz. Buhârî, Enbiya 52; Nesâî, Ziynet 67.

79 en-Nisâ (4), 140.

Naslarda, uzun süre gayr-i müslimlerle birarada yaşamak sakındırılmaktadır. Dolayısıyla uyarılar, Müslümanların başka milletlerle hiç bağlantıları olmayacağı mânâsına gelmemektedir. İlim, seyahat ve ticaret gibi geçici olarak Müslüman olmayan bir ülkede bulunmakta bir mahzur bulunmamaktadır. Hz. Peygamber'in döneminde ve sonrasında İslâm'a davet için başka diyarlara gidenler oluyor, kervanlar, ticaret için ülke ülke dolaşıyordu. Bununla beraber -onlardan etkilenmemek için olmalı- âlimler küfür yurduna ticaret için gidenlerin orada uzun süre kalmamalarını tavsiye etmişlerdir.[80]

3. Müslüman Toplumun Kimliğini Koruma Tedbirleri

İnceleme konusu olan hadîste Hz. Peygamber, kâfir ülkesinde/beldesinde yaşamayı onaylamamış, hicret edilmesini istemiştir. Onun (s.a.v.) bu arzusunu, ikâmet edilen yerin kimliğe etkisi sebebiyle kimliği koruma tedbirlerinden biri olarak değerlendirmek mümkündür. Sünnette bu meseleyle irtibatlı başka fiiller de tespit edilebilir ki onlara da burada yer verilecektir.

a. Hicret gereği

Hz. Peygamber, Has'amlı müşrikler arasında yaşayan Müslümanların oradan ayrılmamalarına, hicret etmemelerine tepki göstermiş, onlarla aynı coğrafyada bulunmalarını sakıncalı görmüştür. Binâenaleyh Müslümanlar, dinlerini yaşamak ve korumak için tedbirler almak zorunda olmalarının mesuliyetini hissetmeli, İslâm'a aykırı inanç ve yaşantıların hâkimiyetindeki ülkeden uzaklaşıp inançlarını serbestçe yaşayabilecekleri bir yer bulmanın yani hicret etmenin gereğinin farkına varmalı, bir arayış içinde olmalı, şuurlu davranış ve kararlılık neticesinde hicret etmelidirler.[81] Hz. Peygamber'in, Kıyamete yakın dönemlerde (fitne sebebiyle kendi topraklarından kaçıp) Şam'a göç edenleri hayırlı insanlar, o bölgenin dışında kalanları şerli kimseler olarak niteleyerek[82] hicret edenleri methetmesi, dinî hassasiyete sahip olmalarını takdîr diye izah edilebilir.

Bu çerçevede yabancı bir toplumda yaşamak, Müslümanı dinî görevlerini yerine getirmekten büyük ölçüde alıkoyacağından[83] kişi, dinini yaşamak için gerekli şartları kendisi oluşturmak mecburiyetinde kalacak, dindarlık zor bir hale dönüşecektir. Daha dindar olmak için teşvik edici

---

80 bkz. Hattâbî, *Meâlimu's-sünen* II, 272. Şerhte, ticaret için gidenlerin dört günden fazla kalmamaları tavsiye edilmiştir. Ancak mecbur kalındığında bu sürenin uzaması tabiîdir.

81 bkz. İsmail L. Çakan, *Olay ve Ölçü Olarak Hicret,* İstanbul, 2016*,* s. 63. Hicret kelimesinin kullanımı ve hicretin hangi sebeplerle yapıldığı için bk. Çakan, *Hicret*, s. 12-13, 88-93.

82 bkz. Ebû Dâvûd, Cihâd 3.

83 bkz. Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî* V, 178.

etkenler ve zemin ise bulunmayacaktır.[84] Topluma İslâm’ın emirlerini yerleştirmek ve İslâm’a aykırı işleri engellemek gibi sorumlulukların yerine getirilmesi de gündemde olmayacaktır.

Hicreti gerekli kılan sebeplerin en önemlilerinden biri dinin devamını sağlama zaruretidir. Bunun için ibadette, eğitim-öğretimde; kısıtlamanın, baskının olmaması şarttır ve bunlar, geçici değil sürekli ihtiyaçlardır. Hatta İslâm Dini’ne uygun âdetlerin, geleneklerin de yaşatılması gerekir. Ayrıca anadili korumak gerekir, çünkü dil ile dinin aktarılmasının yakın ilgisi vardır. Gayr-i müslimlerin hâkimiyeti altında ve yabancı bir çevrede bütün bunların uygulanmasının zor olduğu âşikârdır.

Kâfirlerin hükmünün geçerli olduğu yerde Müslümanların ikâmetinin doğru olmamasının bir başka sebebi, İslâm Dini’nin yüce değerli hükümlerinin ve ölçülerinin o ülkede geçersiz ve değersiz konumda bulunmasıdır.[85] Kendi dinlerinin gereklerinin bir kısmını veya çoğunu yerine getirmekten âciz bırakılan kimseler, küfür diyarındaki çaresizlikleri ile İslâm Dini’nin üstünlüğüne, itibarına da halel getirmektedirler. Oysa her Müslüman’ın, İslâm Dini’nin hâkim konumda olmasını temenni etmesi ve bu konuda gayretli olması beklenir.

Müslümanlar, küfür diyarındaki zayıf, âciz hallerinden kurtulmak için hicret etmelidirler. Zira dine, değerlere uygun yaşanıldığı müddetçe şahsiyetli olmaktan söz edilebilir. Müslümanların düşman yurdunda kalmak zorunda olmadıkları, imkân bulan ve gücü yetenlerin düşman yurdundan hicret etmeleri gerektiği, aksi halde Cehennemi hakedecek duruma düşecekleri[86] ve âciz, çaresiz olanların da kurtarılması gereği Kur’ân-ı Kerîm’de bildirilir.[87] Has‘am kabîlesindeki Müslümanların âciz

84 Burada “Haset içinde mal artmaz, gavur içinde din artmaz” atasözü hatıra gelmektedir.

85 Yusuf b. Abdillah İbn Abdilber el-Kurtubî, *et-Temhîd limâ fi’l-Muvatta mine’l-meânî ve’l-esânîd,* I-XXVI, Mağrib, 1387-1412, VIII, 390.

86 Konuyla ilgili âyetlerin meâli şöyledir: “Kendilerine yazık edenlerin canlarını alan melekler onlara ‘Sizler, ne halde idiniz’ diyordu. Onlar da ‘Bizler düşman yurdunda çâresizlik içerisinde bırakılan zayıf insanlardık’ diye cevap veriyorlardı. Melekler de onlara ‘Allah’ın arzı geniş değil miydi? Orada (uygun bir yere) hicret etseydiniz ya’ demişlerdi. Onların gideceği yer Cehennemdir. Cehennem, gidilecek ne kötü bir yerdir. Ancak hicret etmek için gerçekten bir yol bulamayan, kurtuluş imkânına da sahip olamayan erkekler, kadınlar ve çocuklar böyle değildir. Şüphesiz Allah onları affeder. Allah çok bağışlayıcı, engin merhamet sahibidir. Allah yolunda hicret eden, yeryüzünde gidilecek pek çok yer ve geniş imkân bulur. Allah ve Rasûlü’ne hicret etmek üzere evinden çıkıp da hicret edeceği yere varmadan yolda ölen kimseyi mükâfâtlandırmak Allah’a âittir. Allah çok bağışlayıcı ve çok merhamet edicidir.” [en-Nisâ (4), 97-100.] Bu âyetlerin izahı ve hicret etmenin gereği için bk.Tahâvî, *Şerhu Müşkili’l-âsâr* VIII, 448-452.

87 “Size ne oldu da Allah yolunda ve ‘Ey Rabbimiz! Bizi, halkı zâlim olan bu şehirden kurtar, yüce katından bize bir koruyucu ve destek olacak bir yardımcı gönder’ diye yalvarıp duran o çaresiz bırakılmış erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda savaşmıyorsunuz?”

durumda oldukları, dinlerini açıklamaya güçleri yetmediğinden anlaşılmaktadır. Halbuki İslâmiyet'te, dinin izhar edilmesi esastır. Hz. Peygamber'in "Müşrikler arasında yaşayan her Müslüman'dan uzağım" buyurmasının, onların dinlerini gizlemeleri sebebiyle olduğu da belirtilmiştir.[88]

Hz. Peygamber, hicretin zor bir iş olduğunu buyurmuştur.[89] Kurulu düzeni terketmek kolay değildir. Nitekim Hz. Peygamber, şehirlinin hicretini bedevînin hicretine göre daha zor, sıkıntılı ve (bu sebeple) daha sevap olduğunu ifade etmiştir.[90] Hicretle elde edilecek nimetler için maddî ve duygusal fedâkârlık yapmak bilincine sahip olmak gerekir.

Müslümanların ilk hicreti, müşriklerin işkencesi sebebiyle Mekke'den Habeşistan'a –geçici bir süre için- yapılmıştır. İkincisi, İslâm Dini'ni yaşamak, yaşatmak ve yerleştirmek maksadıyla Mekke'den Medine'ye yapılmıştır. Hz. Peygamber'in şartlara göre hicretle ilgili farklı emirleri olmuştur. Biri, hicreti mecburi tutmasıdır. Medine'ye yerleşince İslâm iktidarı oluşmuş ve Hz. Peygamber, kendisine biat edenlere Medine'ye hicreti şart koşmuştur.[91] O sırada İslâm yurdu sadece Medine olduğundan biat şartlarından biri hicret ve Hz. Peygamber'le beraber Medine'de kalmaktı.[92] Bu dönemde Hz. Peygamber, Medine'den ayrılmak isteyen kimsenin biatını bozup Medine'den gitmesini istememiştir.[93] Çünkü başka İslâm yurdu olmadığı için o kimse Medine'den ayrıldığında küfür yurduna gitmiş olmaktadır.[94] Bâdiyeye yerleşerek hicretinden irtidat edenlerin Kıyamet günü Rasûlullah'ın (s.a.v.) diliyle lânetleneceklerinin bildirilmesi[95] de o sırada hicretin mecburi olduğunu göstermektedir. Zira bu dönemde

---

[en-Nisâ (4), 75] âyeti bu konuyla ilgilidir.

88 bkz. Azimâbâdî, *Avnu'l-ma'bûd* VII, 338.

89 Buhârî, Edeb 95; Nesâî, Biat 11.

Hz. Peygamber, şeytanın da hicreti engellemeye çalıştığını, Müslümanı hicretten vazgeçirmek için hicretin zorluğuna dair vesvese verdiğini haber vermiştir. Hadîste, şeytanın kişinin Müslüman olmasını engellemeye çalıştığı, bunu başaramayınca hicret etmemesi için uğraştığı, bunu da başaramayınca cihâda katılmaması için aklına çeşitli olumsuz düşünceler getirdiği anlatılır. (bkz. Nesâî, Cihâd 19.) Bu hadîs aynı zamanda İslâm'a karşı olanların, hicretin öneminin farkında olduklarını göstermektedir. bkz. Çakan, *Hicret,* s. 56-57.

90 Nesâi, Biat 12.

91 Cerîr b. Abdillah, Hz. Peygamber'e biat şartlarından birinin müşrikleri terk etmek olduğunu haber vermiştir. bkz. Nesâî, Biat 17. Ayrıca bk. Buhârî, Cihâd 110; Müslim, İmâre 83; Nesâî, Biat 9.

92 İbn Abdilber, *Temhîd* XII, 224, 226.

93 Buhârî, İ'tisâm 16.

94 İbn Abdilber, *Temhîd* XII, 226.

95 Nesâî, Ziynet 25.

hicretin imanla ilgisi vardır, hicret, iman hareketidir, imanın gereğidir.[96] Hz. Peygamber, Mekke’nin Fethi’nden sonra ise “(Medine’ye) hicret bitmiştir” buyurmuştur.[97]

Hz. Peygamber’in hicret konusunda muhayyer bıraktığı durumlar olmuş, biat etmeye gelen bir kimseye Medine’ye hicret etmek veya bâdiyede kalmak üzere mi biat edeceğini sormuştur.[98] Müşriklerle savaşmak için gönderdiği kumandanlara, müşrikleri İslâm’a davet etmelerini, kabul ederlerse Medine’ye hicret etmelerini söylemelerini emir buyurması; hicret etmezlerse cihâda katılmayacakları için bazı haklardan istifade etmeyeceklerini bildirmelerini istemesinden[99] de hicreti tercihe bıraktığı anlaşılmaktadır. Bundan dolayı Hz. Peygamber zamanında Müslüman olup Medine’ye yerleşenler olduğu gibi bâdiyede kalanlar da vardı.[100] İhtiyaç olduğunda bu Müslüman bedevîler çağrılıyordu.[101] İslâmiyet’e davet mektuplarında müşriklerden ayrılmak gerektiğini bildirdiği,[102] yeni Müslüman olanlara müşriklerin safında yer almamayı şart koştuğu hadîslerde[103] hicretten söz edilmemekte ancak onlarla birlikte olmamaları istenmektedir. Hz. Peygamber’in, bir kavme gâzaya gittiği zaman sabah oluncaya kadar bekleyip ezan sesi işitirse savaşmaması, ezanı işitmezse baskın yapmasından[104] da anlaşıldığına göre hicret etmeyen Müslüman kabîleler bulunmaktadır. Fakat fert olarak bir Müslüman’ın müşrikler arasında kalmamasını emretmiş, “(Allah’a) ortak koşan bir müşrik, Müslüman olduktan sonra kâfirlerden ayrılıp Müslüman (toplumuna)

96 İzahlar için bk. Çakan, *Hicret,* s. 48, 89.

97 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* I, 226; Buhârî, Cihâd 1; Nesâî, Biat 9, 15.

98 bkz. İbn Sa’d, *Tabakât* IV, 342-343.

99 İbn Mâce, Cihâd 38. Bâdiyede olup cihâda katılmayanların ganimet ve fey gelirlerinden mahrum oluşunun değerlendirmesi için bk. Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm el-Herevî, *Kitabu’l-emvâl*, Beyrut, ts., s. 271-275; Mustafa Fayda, *Büyük İslam Tarihi* (Divan Teşkilatı Bahsi), I-XIV ve ek cilt, İstanbul, 1992, II, 155-160.

100 Ali b. Hüsâmiddin el-Muttakî, *Kenzu’l-ummâl fî Süneni’l-akvâl ve’l-ef’âl,* I-XVI, Beyrut, 1401, XVI, 676.

101 Nesâî, Biat 12.

102 Hz. Peygamber, bir kabîleye gönderdiği mektupta Allah’tan başka ilâh olmadığına, Muhammed’in Allah’ın Rasûlü olduğuna şehadet ederlerse, müşriklerden ayrılırlarsa, ganimetlerinin beşte birini ve Peygamber (s.a.v.) hissesini vermeyi kabul ederlerse Allah ve Rasûlü’nün emânı, güvencesi altında olduklarını bildirmiştir. bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned V, 77; Nesâî, Kasmu’l-fey (hadîs no 4146.)

103 Mürsel bir rivâyette Hz. Peygamber, İslâmiyet’i kabul eden bir kimseyi namaz, zekât, hac, oruçtan sorumlu tutmuş ve müşriklerin savaşında onların yanında yer almamalarını (onların safında bulunmamalarını) istemiştir. Ma’mer b. Râşid, *Câmi* (Abdurrezzâk b. Hemmâm’ın Musannef’i içinde) XI, 330; Ahmed b. Muhammed el-Hallâl el-Bağdâdî, *es-Sünne,* I-VII, Riyad, 1410, IV, 72.

104 Buhârî, Ezan 6; Cihâd 102; Müslim, Salât 9.

katılmadıkça Allah onun hiçbir amelini kabul etmez" buyurmuştur.[105]

Hz. Peygamber, hicret imkânı bulan Müslümanın müşriklerle birlikte yaşamasını yasakladığı[106] için Has'amlılar'la yaşayan o Müslümanlara tepki göstermiştir. Anlaşıldığına göre onlar, hicret etmeleri gerektiğini bilmekteydiler ve oradan çıkmaları mümkündü. O Müslümanların kabîlelerinde zorla alıkonulduğu akla gelebilir. Ancak kurtulma yolları bulmaları gerektiği, orada esir iseler kaçmaları, yeminleri, anlaşmaları varsa bozmaları yönünde hüküm verilmiştir.[107] Onların, Müslüman olduktan sonra Medine'ye gelip yerleşmemelerinin veya Hz. Peygamber'le haberleşmemelerinin olumsuz sonuçları olmuş, çatışmada ayırdedilememişler, olağandışı durumda onlara ayrı muamele yapma imkânı bulunmamıştır.

Mekke'nin Fethi'nden sonra olan bu hâdise, hicretin Mekke'nin Fethi'yle biten bir fiil olmadığını göstermektedir.[108] Hicretin devam edeceğini bildiren "Hicret, kâfirlerle savaş devam ettiği müddetçe sürecektir"[109] hadîsinde Hz. Peygamber, küfür/şirk diyarından İslâm diyarına hicret edilmesini ister ve hicretin Kıyamete kadar geçerli olduğunu bildirir. Buna göre hicret bitmiş değildir, hicreti gerektiren şartlar olduğunda hicret yapılmalıdır. Müslümanlar için küfür diyarında ikâmeti terkedip İslâm diyarına hicret etmek hükmü yürürlüktedir. Dolayısıyla bahsi geçen hadîsin ve benzer hadîslerin, söylendiği döneme has olduğunu, sonraki dönemlere hitap etmediğini düşünmek mümkün olmamaktadır.[110]

b. Müslüman kimliğine sahip bir şehir oluşturma

Küfür beldesinde ikâmet etme mevzûu, "Müslüman şehri" nitelemesi hakkında değerlendirme yapmaya yönlendirmektedir. Hz. Peygamber'in Yesrib şehrini, Müslüman şehri Medine yapması, mescid inşâı başta olmak üzere görünüşünden, yaşayışına kadar şehri değiştirmesi, yeni kimliğin şehre yansımasıdır.

Yahudîler'i Medine'den sürme hâdisesini de bu faaliyetin içinde değerlendirmek mümkündür. Hz. Peygamber, Medine'ye yerleştiğinde Yahudîler'le anlaşma yapmış, ancak onlar ihanet edince Medine'den sürmüş

---

105 İbn Mâce, Hudûd 2; Nesâî, Zekât 73.

106 Muhammed b. Ebî Bekr İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-meâd fî Hedyi Hayri'l-ibâd,* I-V, Beyrut, 1415, III, 122-123; Beğavî, Şerhu's*-sünne* X, 373.

107 bkz. Hattâbî, *Meâlimu's-sünen* II, 272.

108 Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Neylu'l-evtâr,* I-VIII, Mısır, 1413, VIII, 30; Mahmûd b. Ahmed el-Aynî, *Umdetu'l-kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî,* I-XXV, Beyrut, ts., XIII, 292.

109 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* V, 270; Nesâî, Biat 15. "Hicret, tevbe kabul olunduğu sürece sona ermez. Tevbe de güneş batıdan doğana kadar makbuldür" (Ebû Dâvûd, Cihâd 2) hadîsi de bu konuyla ilgilidir.

110 Hicreti gerektiren şartlar için bk. Mübarekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî* V, 178.

ve Arab Yarımadası'nda sadece İslâm Dini'nin olmasını arzu ettiğini belirtmiş ve bunu vasiyet etmiştir. Yahudîler'i sürmeden önce İslâm'a davet etmiş, Müslüman olmayı kabul etmeyince onları Medine'den çıkarmış,[111] onlarla birarada yaşamamıştır. O (s.a.v.), vefatından önce "Eğer yaşarsam, inşallah Yahudî ve Hristiyanları Arab yarımadasından mutlaka çıkaracağım. Arab yarımadasında yalnız Müslümanları bırakacağım" buyurmuştur.[112] Sahâbîlere de bütün müşrikleri,[113] Hicaz ve Necran Yahudîlerini Arab yarımadasından çıkarma talimatı vermiştir.[114] Hz. Peygamber, Müslüman olmayan unsurlarla birarada yaşamanın mümkün olmadığını "bir beldede iki kıble olmaz"[115] sözleriyle ifade etmiştir. Hz. Peygamber zamanında ihanet eden Yahudîler, onun (s.a.v.) vefatından sonra da anlaşmalara uymamışlar, Müslümanlar aleyhine işler yapmışlar, bu sebeple Hz. Ömer tarafından sürülmüşlerdir.[116]

---

111 Hz. Peygamber, onları Arap Yarımadasından çıkarmak istediğini belirtmiştir. O (s.a.v.), Yahudîler'e İslâm'ı tebliğ ettiğinde "Biliniz ki bu yer Allah'ın ve Rasûlü'nündür. Ben sizi bu yerden sürgün etmek istiyorum. Sizden kim malını satabilirse hemen satsın. Yoksa bilsin ki bu yer Allah'ın ve Rasûlü'nündür" buyurmuştur. Buhârî, İkrah 2; Cizye 6; İ'tisâm 18; Müslim, Cihâd 61; Ebû Dâvûd, Harâc 21; İmâre 22.

Hz. Peygamber'in, savaşlar sonunda Medine'de bulunan Yahudîler'i sürmesini, Abdullah b. Ömer şöyle nakletmiştir: Benî Nadîr ile Benî Kurayza Yahudîler'i, Rasûlullah'la (s.a.v.) savaşa girmişler, o (s.a.v.), Benî Nadîr'i sürgün etmiş, Benî Kurayza'yı yerinde bırakmış ve kendilerine serbesti vermiş, vergi almamıştır. Daha sonra Benî Kurayza da Müslümanlarla savaşınca erkeklerini öldürmüştür. Bu kabîleden İslâmiyet'i kabul edenler de olmuştur. Rasûlullah (s.a.v.) Medine'de bulunan Benî Kaynuka ve Benî Hârise Yahudîlerini yani Medine'de bulunan bütün Yahudîler'i sürmüştür. bkz. Müslim, Cihâd 62; Ebû Dâvûd, Harâc 22.

112 Müslim, Cihâd 61; Ebû Dâvûd, Harâc 27; Tirmizî, Siyer 43.

113 Buhârî, Cizye 6; Müslim, Vasiyyet 20.

114 Ahmed b. Hanbel, *Müsned* I, 195, 196; Dârimî, Siyer 55. Bir rivâyette ise Hz. Peygamber, Hz. Ali'ye "idareyi ele aldığında Necranlı (Yahudîler'i) Arab yarımadasından çıkar" buyurmuştur. Abdurrezzâk, *Musannef* VI, 58; X, 361.

115 Ebû Dâvûd, Harâc 27; Tirmizî, Zekât 11.

Konuyla ilgili başka hadîsler bulunmaktadır: Rasûlullah'ın (s.a.v.) (vefatından önceki) son sözlerinden birinin "Allah, Yahudîleri ve Hristiyanları kahretsin. Onlar, peygamberlerinin mezarlarını mescidler edindiler. Arab diyârında iki din birarada kalmayacaktır" sözü olduğu nakledilmiştir. bkz. Muvatta, Câmi 17, 18; Abdurrezzâk, *Musannef* X, 359.

116 Sürülen Yahudîler'den ayrı olarak Hz. Peygamber ve Hz. Ebû Bekr dönemlerinde anlaşmalara riâyet eden (diğer) Yahudî ve Hristiyanlar, Hz. Ömer döneminde anlaşmalara uymayınca (bk. Buhârî, Hars ve Muzaraa 17; Humus 19; İcâre 22; Şurût 14; Müslim, Müsâkat 6. Müslim, Müsâkat 6) ve ensârdan bir kimse ile Abdullah b. Ömer'e suikast yapınca Hz. Ömer, onları topraklarından çıkarmış (Ahmed b. Hanbel, *Müsned* I, 15; II, 30), Rasûlullah'ın (s.a.v.) arzusunu yerine getirmiştir.

Hadîste bahsedilen anlaşma şudur: Hz. Peygamber onlara bazı şartlara uyma şartı ile kalmalarına müsaade etmişti. Rasûlullah (s.a.v.), Yahudîler'i ve Hristiyanlar'ı çıkarmak istediğinde onlar, hurmalıklarda çalışmak ve mahsülün yarısını vermek üzere Hayber'de

Hz. Peygamber'in Yahudîler'i sürmesi, siyâsî bir tedbir olarak görünse de İslâm kimliğine sahip bir şehir ve ülke inşâ etmenin bir adımı, Müslüman toplumun varlığını ve kimliğini koruma tedbiri olarak kabul edilebilir. Zira ilgili hadîslerde Hz. Peygamber'in dine vurgu yaptığı görülmektedir. O (s.a.v.), şehrin kimliğine zarar verecek oluşumlara müsaade etmemekte, şehrin, İslâm şehri olmasını istemektedir. Değerlerin korunması için başka dinlerin, kültürlerin egemenliği altında olmamak gerektiği gibi azınlıkların zarar vereceği ihtimali de dikkatten uzak tutulmamalıdır. Bundan dolayı konuyla ilgili hadîslerin râvilerinden biri olan Abdullah b. Abbas (v. 68) "Şehirlerinizde Yahudîler ve Hristiyanlar size ortak olmasın,[117] sizinle oturmasın (beraber yaşamasın)[118] tavsiyesinde bulunmuştur. İslâmî unsurların hâkim olduğu bir şehri inşâ etmek için orada yaşayanların aynı değerlere sahip olması gerekir. Nitekim "faziletli şehir" tarifindeki "Bütün sâkinlerinin saadete erişmek için yardımlaştıkları şehir" ifadesinde, orada yaşayanların ortak ideallerine vurgu yapılır. Faziletli şehir, sıhhatli vücuda benzetilmiş ve hayat devresini sonuna kadar muhafaza etmek hususunda bütün uzuvların yardımlaştıkları belirtilmiştir.[119]

Bununla birlikte Müslüman ülkesinde azınlıkların yaşamasına izin verilmiştir, çünkü azınlıktayken hâkimiyetleri söz konusu değildir. Müslüman olmayanlarla ilgili hükümler (zimmî hukuku) de bulunmaktadır.

---

kalmak istediler. Rasûlullah (s.a.v.) "Dediğiniz şartlara uymak kaydıyla burada kalın" buyurmuştur.

Yahudîler, Hayber'de İbn Ömer'e saldırıp ellerini ve ayaklarını yerinden çıkarınca Hz. Ömer bir konuşma yapmış, Rasûlullah'ın (s.a.v.) Hayber Yahudîlerine, fetihten önce kendilerinin olan malları üzerinde ortaklık muamelesi yaptığını ve "sizleri burada Allah'ın sizleri burada bıraktığı sürece bırakıyoruz" buyurduğunu hatırlatmıştır. Daha sonra onları Hayber'den çıkarmıştır. bkz. Muvatta, Câmi 17, 18; Abdurrezzâk, *Musannef* VI, 56-57; X, 359, 360; Ebû Dâvûd, Harâc 23.

İmam Mâlik, Hz. Ömer'in Necran ve Fedek Yahudîler'ini bulundukları yerden sürdüğünü, Teymâ ve Vâdi'l-kurâ'daki Yahudîler'i sürmediğini, çünkü (sahâbîlerin) o yerleri Arab topraklarından saymadıklarını söylemiştir. bkz. Ebû Dâvûd, Harâc 27.

Bu konuyla ilgili olarak Hayber ve çevresinden sürülen Yahudîler, İslâm devleti hududu dışına çıkarılmadığı ve yalnızca bir bölgeden başka bir yere yerleştirildiği ve bu durumun zımmî hukukunun ihlâli şeklinde anlaşılmaması gerektiği değerlendirilmesi yapılmıştır. bkz. Mustafa Fayda, *Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler,* İstanbul, 1989, s. 184-187.

İbn Abbas da Necran (Hristiyanlarının) Hz. Peygamber'le yaptıkları anlaşmayı bozduklarını haber vermiştir. (bkz. Ebû Dâvûd, Harâc 29) Bu örneklerde, onların verdikleri sözde durmakları, anlaşmalara riayet etmedikleri açıkça görülmektedir.

117 Abdurrezzâk, *Musannef* X, 362.

118 Abdullah b. Muhammed Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, *el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr,* I-VII, Riyad, 1409, V, 564.

119 bkz. Muhammed b. Muhammed el-Fârâbî, *el-Medinetül-fâzıla,* (terc. Nafiz Danışman) Ankara, 2001, s. 80.

Diğer yandan daha önce geçen âyetlerde belirtildiği gibi onların, Müslümanlar aleyhine duygu ve yaklaşım içinde oldukları ve Medîne’de Hz. Peygamber’e ihanet ettikleri, düşmanla birlik oldukları unutulmamalıdır.[120] Rasûlullah’ın (s.a.v.), Müslümanlar’ın, gayr-i müslimler karşısında İslâm Dini’nin şerefine yakışır bir vakar içinde olmalarını sağlayacak tavsiyelerde bulunmasını bu mesele ile irtibatlandırmak mümkündür. Meselâ, onlara saygı gösterilmemesini istemiştir.[121] Hz. Peygamber’in bu tavrı tavsiye etmesi, şahsiyetli bir duruşu sağlamaya yöneliktir, toplumda huzuru bozma maksadı taşımadığı muhakkaktır. Onun (s.a.v.), gayr-i müslimlerle sosyal ilişkilerde üstün ahlâkına uygun davrandığına dair pekçok misâl bulunmaktadır.

c. Yabancılara benzememek

Kâfirlerin hâkimiyetindeki bir ülkede yaşamanın getireceği zararlarla doğrudan ilgili meselelerden biri, yabancılara benzemek, onları taklit etmektir. Hz. Peygamber, başka dinden olanlara benzememek konusunda uyarılarda bulunmuş, onları taklitten sakındırmış, kimliği korumak konusunda yol göstermiştir. O (s.a.v.), “Hangi kavme benzerseniz onlardan olursunuz,”[122] “Bizden başkasına benzeyen bizden değildir. Yahudî ve Hristiyanlara benzemeyin” buyurmuş,[123] başka dinden olanları taklit etmenin ve onların yolundan yürümenin kaçınılmaz sonucunun, o

120 Burada Kurtuluş Savaşı’nda bazı azınlıkların düşman tarafına geçmeleri hatırlanabilir.

121 Hz. Peygamber, saygı belirtileri olan selâma önce başlamak ve yol vermek konularında şöyle buyurmuştur: “Müşriklere (Ahmed b. Hanbel, *Müsned* II, 525), Yahudî ve Hristiyanlar’a önce siz selâm vermeyin, yolda onlardan biriyle karşılaşırsanız onları yolun en zor ve en dar yerinden geçmeye zorlayınız.” Müslim, Selâm 13; Tirmizi, Siyer 41. Benzer bir rivâyet için bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* II, 444.

122 İbn Ebî Şeybe, *Musannef* VI, 471; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* II, 50; Ebû Dâvûd, Libas 4.

Bu hadîsin, her konuyu kapsamasına Hz. Ömer’in şu kullanımı delil olarak gösterilebilir. O, başının arka kısmını traş etmiş ve ipek giymiş bir adamı görünce “Hangi kavme benzerseniz onlardan olursunuz” demiştir. [Ma’mer b. Râşid, *Câmi* (Abdurrezzâk b. Hemmâm’ın Musannef’i içinde) XI, 453.] Bilindiği gibi Hz. Peygamber, saçın bir kısmını traş edip bir kısmını bırakmayı yasaklamıştır. (bkz. Ahmed b. Hanbel II, 106.) Hatta bu hadîsi, zühd ve verâ başlığı altında değerlendiren muhaddisler olmuştur. bkz. Ahmed b. Ali İbn Hacer el-Askâlânî, *Buluğu’l-merâm min Edilleti’l-ahkâm,* Riyad, 1424, s. 447.

“Hangi kavme benzerseniz onlardan olursunuz” hadîsini farklı bir şekilde izah eden makaleler için bk. bkz. Mirza Tokpınar, “Men teşebbehe bi-kavmin fe-hüve minhum Hadîsi Üzerine Bir İnceleme” *Hadîs Tetkikleri Dergisi,* s. 88. c.III, sy. 2, s. 85-109, İstanbul, 2005.

Şule Yüksel Uysal “Men Teşebbehe Bi Kavmin Hadisini Küresel Giyim Kültürü Açısından Yeniden Okumak” *Turkish Studies -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*- Volume 11/7, p. 293-314, Spring, Ankara, 2016.

123 Tirmizî, İsti’zân 7.

toplumun haline benzemek ve dinî değerlerin zarar görmesi olduğunu bildirmiştir. Bundan dolayı ümmetinin her konuda yabancılardan farklı olmasını istemiştir.[124] Çünkü kimlik; anlayıştan, yaşayışa kadar hayattaki herşeyde kendini gösterir. Yahudîler'in, Hz. Peygamber hakkında "Bu adam bizim işlerimizden farklı olmadığı hiçbir şey bırakmak istemiyor" demeleri,[125] onun (s.a.v.) her alanı kapsayan Müslüman kimliği inşâ ettiğinin bâriz ifadesidir.[126]

Meselenin üzerinde bu kadar durulmasının sebebi, yabancıları taklidin sınırının olmaması, her konuda benzemenin görülmesi ve sonunda taklidin bilinçsiz bir itaat haline dönüşmesidir. Hz. Peygamber, gayr-i müslimlere benzemenin karış karış başlayıp sonra artacağını haber vermiş, taklidin bir yerde kalmayıp azdan çoğa doğru gittiğini, arttığını ve bir sınırı olmadığı konusunda uyarıda bulunmuştur. Öyle ki taklit, Müslüman kimseye dininin

---

124 Hz. Peygamber, Müslümanların dış görünüşünün gayr-i müslimlerden farklı olmasını istemiştir. Meselâ, "Yahudî ve Hristiyanlar saçlarını boyatmazlar. Siz onlar gibi olmayın" (Buhârî, Enbiya 50; Libas 67) ve "Müşriklere muhalefet ediniz, sakalları bırakıp, bıyıkları kısaltın" buyurmuştur. (Buhârî, Libas 64.) Rasûlullah (s.a.v.), Abdullah b. Amr'ın üzerindeki kırmızı elbiseyi görünce "Bunlar küffâr elbisesidir, bunları giyme" buyurmuştur. Nesâî, Ziynet 95.

125 Yahudîler, hayız gören kadınlarla yiyip, içmezler ve beraber oturmazlardı. Bu konu Rasûlullah'a (s.a.v.) sorulmuş ve "Sana kadınların ay hallerinden soruyorlar" [el-Bakara (2), 222] âyeti nâzil olmuştur. Rasûlullah (s.a.v.) da hayız gören kadınlarla yiyip içmelerini, beraber oturmalarını cinsî münâsebet hâriç her şeyi yapmalarını emrederek âyeti beyân etmiştir. Bunun üzerine Yahudîler, yukarıda geçen sözü söylemişlerdir. bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* III, 132, 247; Müslim, Hayz 16; Ebû Dâvûd, Nikâh 46; Tirmizî, Tefsîr 2/30; Nesâî, Hayz 8.

Bu konuda yanlış anlayışı düzelten Hz. Peygamber, tabiî olarak ibadetlerde müşriklerden ve ehl-i kitabtan farklı davranmıştır. Meselâ, haccın yapılışında müşriklere (bkz. Buhârî, Hac 100; Ebû Dâvûd, Menâsik 64; Nesâî, Menâsik 213), aşûre orucunda Yahudîler'e uymamıştır. (bkz. Abdurrezzâk, *Musannef* IV, 287.) İbadetlerde ilâveler bulunduğunu bildirmiş "Bizim orucumuzla ehl-i kitabın orucu arasındaki fark sahurdur" (Abdurrezzâk, *Musannef* IV, 229; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* IV, 197; Dârimî, Savm 9; Müslim, Sıyâm 46; Tirmizî, Savm 17; Nesâî, Sıyâm 27) buyurarak sahur yapılmasını istemiştir.

Hz. Peygamber, gayr-i müslimlerle aynı şekilde davranmak istemediğini açıkça belirtmiştir. O (s.a.v.), cenâze kabre konuncaya kadar ayakta dururmuş. Bir Yahudî'den, onların da öyle yaptıklarını öğrenince cenâze için ayakta durmayı bırakıp oturmuş ve ashâbına "Siz de oturunuz, Yahudîler'den farklı olunuz (muhalefet ediniz)" buyurmuştur. Ebû Dâvûd, Cenâiz 42.

126 Ezanın tespiti olayında bu hassasiyeti görmek mümkündür. Müslümanları namaza çağırmak için Rasûlullah (s.a.v.) ve ashâbı, başka din mensuplarının yaptıklarını yapmamaya gayret göstermişlerdir. Namaz vakti geldiğini duyurmak için ne yapmak gerektiğini konuşurken ateş yakmak, borazan, çan çalmaktan bahsetmişler, ancak bunların Yahudî ve Hristiyanlar'ın işi olduğunu söylemişlerdir. bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* II, 148; Buhârî, Ezan 1; Enbiyâ 50; Müslim, Salât 1; Nesâî, Ezan 1.

izzetine yakışmayan işleri yaptırır.[127]

İletişim vasıtalarının yaygınlaşması ve çabuk erişimi, yabancı bir ülkede yaşamadan da etkilenmeyi kolaylaştırmış ve başka dinlerin bazı özellikleri Müslümanlar'a yansımıştır. Yurt dışında yaşayan Müslümanlar ise başka din mensuplarıyla aynı ortamda bulunduklarından, davranışlarına, geleneklerine doğrudan şahit olup o düzenin içinde yaşadıklarından, ister istemez onlardan daha çok etkilenmektedirler.

Taklidi önlemenin en etkili yollarından biri, Müslümanların, Allah katındaki değerlerinin farkında olmalarını sağlamaktır. Müslümanların, gayr-i müslimlerle ilişkilerinde bu gerçeği gözönünde tutmaları, onları değerli ve saygıya lâyık konumda görmemeleri gerektiği Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle bildirilmiştir: "Onlar mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmektedirler. Yoksa onlar, kâfirlerin yanında izzet ve şeref mi arıyorlar? Boşuna aramasınlar. Çünkü izzet ve şeref tamamiyle Allah'a âittir."[128] Güzel duygular ve yaklaşımların asıl muhatabı ise "Muhammed, Allah'ın Rasûlüdür. Onun yanında olanlar kâfirlere karşı sert ve tâvizsiz, kendi aralarında merhametlidirler"[129] âyetine göre Müslümanlardır. Haysiyetli bir duruşu sağlamaya yönelik bu ifadelerin, insânî ilişkilerin gereğini yerine getirmeye mâni bir yönü bulunmamaktadır.

d. Gayr-i müslimlerin danışılan konumda olmaması

Müslüman kimliği oluşturmak ve bu ölçüler üzere yaşamayı devam ettirmek için Müslüman olmayan unsurların yol gösterici konumda olmaması gerekir. Zira danışılan kişinin tavsiyelerinde, muhakkak kendi dininin izleri bulunacaktır. İstişârenin, zaman içinde onlara meyletme sonucunu doğurması kuvvetle muhtemeldir. Diğer yandan danışman, danışana göre o konuda bazı üstünlükleri olan kişidir, Müslümanların aşağı konumda olması ise yüce dinin mensuplarının haysiyetine zarar veren bir durumdur. "Müşriklerin ateşiyle aydınlanmaya kalkışmayın" hadîsi[130] Müslümanlar'ın müşriklere danışmalarını, müracaat etmelerini, ona göre amel etmelerini istememesi olarak da şerh edilmiştir. Tâbiîn âlimlerinden

---

127 Hadîs şöyledir: "And olsun ki siz, kendinizden önceki milletlerin yoluna karışı karışına, arşını arşınına ve kulacı kulacına muhakkak uyacaksınız. Hatta onlar (daracık) bir keler deliğine girseler, siz de o deliğe gireceksiniz." Ahmed b. Hanbel, *Müsned* II, 325, 327, 336, 450, 511, 527; III, 84, 89, 94; V, 218, 340; Buhârî, İ'tisâm 14; Enbiyâ 50; Müslim, İlim 6; İbn Mâce, Fiten 17; Tirmizî, Fiten 18. Rivâyetlere göre Rasûlullah (s.a.v.), Müslümanların tâbi olacakları toplumların Fars ve Rum halkı, Yahudî ve Hristiyanlar olduğunu haber vermiştir. bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned* II, 325, 327, 336, 450, 511, 527; III, 84, 89, 94; Buhârî, İ'tisâm 14; Enbiyâ 50; Müslim, İlim 6.

128 en-Nisâ (4), 139.

129 el-Fetih (48), 29.

130 Nesâî, Ziynet 51; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* III, 99; Beyhakî, *Sünen*, X 127; *Şuabu'l-iman* XII, 11. Hadîsin yorumu için bk. Çakan, *Hadîslerle Gerçekler,* s. 116-120.

el-Hasen el-Basrî (v. 110), “Müşriklerin ateşiyle aydınlanmaya kalkışmayın” ifadesini “işlerinizi müşriklerle istişâre etmeyiniz” mânâsına geldiğini söylemiş ve bunun Kur’ân-ı Kerîm’den dayanağının "Ey iman edenler, kendinizden olmayanları dost ve sırdaş edinmeyin. Onlar size zarar vermek için hiç bir fırsatı kaçırmazlar. Sizin sıkıntıya düşmenizi isterler. Onların nefretleri/kinleri ağızlarından taşmaktadır, kalblerinin gizlediği (kin, düşmanlık) ise, daha büyüktür. Aklınızı kullanırsanız, işte size âyetlerimizi açıklamış bulunuyoruz”[131] âyeti olduğunu söylemiştir.[132]

Müşriklerin görüş ve tavsiyelerinde şirkten izler bulunacağı için “hadîste ne kadar insaflı, gerçekçi ve doğru görülürse görülsün, şirk inancı ile dolu bir kafadan kaynaklanacak düşünce ve fikirlerin kaideten yakıcı, kavurucu bir öz taşıdığı, ondan yararlanmaya kalkışacakların da eninde sonunda o şirk ateşi içinde kalacakları anlatılmak istenmektedir” yorumu yapılmıştır.[133] Diğer yandan pekçok işini yabancılara danışan toplumlarda aşağılık duygusu oluşacak ki bu da sorunları artıracaktır.

Rasûlullah (s.a.v.), müşriklere ilâveten gayr-i müslimlere de danışmayı yasaklamış, “Ehl-i kitaba bir şey sormayın, onlar sizi doğruya yönlendiremezler, kendilerini saptırmışlardır"[134] buyurarak onlardan bilgi almayı yasaklamış ve bu tutum içinde olmanın sebebini, Fâtihâ Sûresi’nde onlar için kullanılan ifadeyi kullanarak açıklamış “Yahudîler gazaba uğramış ve Hristiyanlar da dalâlete düşmüş kişilerdir” buyurmuştur.[135] Abdullah b. Abbas, ehl-i kitabın Allah’ın Kitabı’nı tahrif ettiklerini belirterek onlara danışmayı doğru bulmadığını belirtmiştir.[136] Konu; Allah’tan,

---

131 Âl-i İmrân (3), 118.

132 bkz. Beyhakî, *Sünen* X, 127. Benzer izah için bk. Şerîf Radî, *el-Mecâzâtu’n-Nebeviyye* s. 154.

133 Çakan, *Hadîslerle Gerçekler,* s. 119.

134 Abdurrezzâk, *Musannef* X, 312.

Hz. Peygamber, bu sözleri şu olay üzerine söylemiştir: Bir Yahudî, Hz. Ömer'e Tevrât'tan bazı yerleri okumuş ve onları Hz. Ömer için yazmış. Hz. Ömer de yazılanları Rasûlullah'a (s.a.v.) getirmiş ve okumaya başlamış. Bu durum karşısında Rasûlullah'ın (s.a.v.) yüzünün rengi değişmiş, Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer’i uyarınca Ömer okumayı bırakıp Rabbi’nden, dininden, Peygamber’inden râzı olduğunu ifade etmiş. Hz. Peygamber “Mûsâ gelseydi ve siz de beni terkederek ona uysaydınız, doğru yoldan sapmış olurdunuz. Ben Peygamberken o hayatta olsa bana tâbi olurdu” diye buyurmuştur. bkz. Dârimî, Mukaddime 39. Benzer bir rivâyet için bk. Abdurrezzâk, *Musannef* X, 313-314.

Konuyla ilgili izahlar için bk. Aynur Uraler, *Sünnete Uymanın Önündeki Engeller,* Yabancılara/Gayr-i Müslimlere Benzemek bölümü s. 123-141.

135 Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân 4 (Fâtiha Sûresi’nin tefsîri).

136 İbn Abbas şöyle demiştir: “Rasûlullah’a (s.a.v.) indirilmiş kitabınız en yeni, içine birşey karışmamış olduğu halde okuyorken ehl-i kitaba nasıl bir şey sorarsınız. Kur’ân, size ehl-i kitabın Allah’ın kitabını tebdil ettiklerini, değiştirdiklerini, elleriyle yazdıklarını ve ‘bu Allah’ın indindendir’ diyerek az bir pahaya sattıklarını haber veriyor. Dikkat edin, size gelmiş olan ilim onlara sormanızı yasaklıyor. Vallahi biz onlardan bir kişiyi size

Peygamberi’nden (s.a.v.) râzı olmak, dinin yeterli oluşu, başka dinlerden olanlarla istişâreye ihtiyaç bulunmaması ile de ilgilidir. “Kendilerine okunmakta olan Kitab’ı sana indirmemiz onlara yetmemiş mi”[137] âyeti ile “Siz ümmetlerden benim payımsınız, ben de nebîlerden sizin payınızım" hadîsi[138] bu tespite delil olarak zikredilebilir.

Hz. Peygamber’in Yahudîler’e güvenmediği için onlardan gelen yazıların tercümesini Yahudîler’e yaptırmayı uygun bulmayıp Zeyd b. Sâbit’ten (v. 45) İbranice yazmayı öğrenmesini emredip[139] devlet işlerinde Müslüman olmayanlara görev vermemesini de aynı çerçevede değerlendirmek mümkündür. Bu hassasiyetle Hz. Ömer, Ebû Mûsâ el-Eş’arî’nin (v. 42) Hristiyan kâtibi olmasını kınamış ve onu çıkarmasını söyleyip onlara sır verilmemesi[140] ve dost olunmaması gerektiğine dair âyetleri[141] okumuş ve “Müslüman kâtip bulamadın mı? Allah’ın uzaklaştırdıklarını kendinize yaklaştırmayın, Allah’ın (dinine) hıyanet edenlere güvenmeyin Allah’ın zelil kıldıklarını aziz kılmayın” demiş,[142] devletin güvenliği için tedbir almıştır.[143]

D. Sonuç

İnceleme konusu olan hadîste Hz. Peygamber, Müslümanlar’ın, müşriklerin diyarında yaşamasını kabul etmemekte ve onlarla birlikte yaşayanları tenkit etmektedir. Olay, müşrik bir kabîlede gerçekleştiğinden bu durumun sadece müşriklerle ilgili olduğu düşünülebilir. Ancak diğer dinlerin içinde şirk unsurları bulunduğundan şirkin hâlen devam ettiği, dolayısıyla şirk diyarında yaşama yasağının, bütün küfür diyarlarını kapsadığı söylenebilir.

Hz. Peygamber’in “Ben müşrikler arasında ikamet eden her Müslümandan uzağım” sözü, bir tepki ifadesi olması yanında, o

indirileni sorarken görmedik.” Buhârî, Şehâdât 29; İ’tisam 25; Tevhîd 42.

137 el-Ankebut (29) 51.

138 Abdurrezzâk, *Musannef* VI, 113, 114; X, 313-314; Ahmed b. Hanbel, *Müsned* III, 387, 388, 471; IV, 266.

139 Ebû Dâvûd, İlim 2.

140 el-Mümtehine (60), 1.

141 el-Mâide (5), 51.

142 Beyhakî, *Şuabu’l-imân* XII, 18.

143 Konuyla ilgili âyet ve hadîslerden, halîfelerin uygulamalardan hareketle şöyle bir değerlendirme yapılmıştır: “Ulema, güvenlik açısın¬dan önem arzeden kurum ve kuruluşlarda zımnîlerin istihdam edil¬mesinin câiz olmadığı sonucuna varmışlardır. Nitekim âyette, "Onlar size zarar vermek için hiç bir fırsatı kaçırmazlar" [Âl-i İmrân (3), 118] buyurulmuştur. Bütün bunlar, farklı din sâlikleri arasında düşmanca duygular oluşturmak değil, kendi güvenliği açısından tedbir almaktır. Bu da özelliği ve ayrıcalığı olan her doktrin ve din mensubu için en tabiî bir hak ve hatta görevdir.” Çakan, Hadîslerle Gerçekler, s. 118.

Müslümanları koruyup himaye edemeyeceğini, yardımcı olamayacağını, dinî değerleri aktaramayacağını bildirmesi olarak da anlaşılabilir. Buna göre kendi hâkimiyeti altında olmayan bir yerde ikâmet eden kimsenin birçok mahrumiyetler yaşayacağını ilan etmektedir.

O (s.a.v.), "Müslümanlarla müşriklerin ateşleri birbirini görmesin" buyurarak Müslümanlar'ın, müşriklerden uzak olmalarını ve onların yurdunda ikâmet edenlerin ise hicretini istemiştir. Aslında ayrı dinî kimliklere sahip olduklarından, Müslümanla müşriğin/kâfirin birarada yaşamaması, olması gereken bir davranıştır.

Kimlik, sosyal toplulukları ayakta tutan ve varlığının tezâhürü olan unsurdur, kimliğini kaybeden gruplar yok hükmündedir. İncelenen hadîsi, Müslüman kimliğinin teşekkül sürecinin bir ögesi olarak anlamaya bir mâni bulunmamaktadır. Hz. Peygamber, müşriklerden/kâfirlerden uzak olmayı istemekle, asimile olmaya yani kimlik kaybına karşı uyarmakta, Müslümanların, İslâm hâkimiyeti bölgelerin dışında eriyip gitmesini istememektedir. O halde, yabancı bir diyarda ikâmeti, şahsî bir tercih olarak değerlendirmek isabetli değildir. Din, sadece bireylerin özel hayatlarıyla ilgili olmayıp toplum yapısını şekillendirdiğinden Hz. Peygamber, devlet başkanı sorumluluğunun gereğini yerine getirmiş, Müslüman nüfûsun ikâmet yerinin nerede olması konusunda yol göstermiştir.

Müşriklerle veya diğer kâfirlerle, onların hâkimiyeti altında birarada yaşamanın dinî açıdan önemli sakıncaları vardır. Konuyla ilgili âyetler ve hadîsler, meselenin imana kadar uzanan yönü bulunduğunu ortaya koymuştur. Değerlerini bilmemek yani asimile olmak en önemli tehlikedir. Yabancılar arasında yaşayan ilk neslin, dinini ve değerlerini koruması mümkündür. Birkaç nesil sonrası için -istisnâlar bulunmakla birlikte- tehlike artmaktadır. Asimile, daha çok sonraki nesillerin mâruz kaldığı bir durumdur. Yabancı bir memlekette doğup büyüyen kimsenin, bulunduğu ortamdan etkilenmemesi mümkün değildir. Bulunulan coğrafyanın, üzerinde yaşanılan toprağın ve çevrenin davranışlara etkisi vardır, orada yaşayanların kültürünü şekillendirir. Yaşadığı yerin maddî-mânevî unsurları tarafından kuşatılmışken, bu kişinin kimlik kaybından veya kimliğinin belirsizleşmesinden korunması çok güçtür. Olumsuz bir neticenin gerçekleşmesi kesin olmasa bile Müslüman bir ülkede yaşayan kimseye nispetle mânevî değerleri tehdit altındadır.

Göç alan ülkelerdeki Müslümanların dinî durumlarıyla ilgili yapılan araştırmalarda göç ile dindarlığın olumsuz etkilendiği sonucuna varılması, bu gerçeğin hayatın içindeki tespitidir. Gözlemlere ve yabancı ülkelerde yaşayanların ifadesine göre nesiller ilerledikçe kimlik kaybı artmaktadır. İlk nesle göre ikinci ve üçüncü kuşakta entegrasyon yani içinde bulunduğu toplumla bütünleşme oranı artmaktadır. Etkilenme oranı, üçüncü kuşakta ikinciye göre daha fazladır. O ülkede doğan kimsenin entegrasyonu,

Müslüman ülkede doğup oraya gidenden daha fazla olmaktadır. Neticede ikinci ve üçüncü nesilde dindarlık azalmaktadır. Konu, lisanla önemli ölçüde ilgilidir. Birkaç nesil sonra anadili kaybetmek kaçınılmaz hâle gelmekte ve yabancıların dillerini bilenler, onlarla daha çok bütünleşmekte,[144] kendi değerlerini daha az bilmektedir. Yabancı ülkelerde, Müslümanların anadillerini öğrenmelerine engeller getirilmesindeki maksadı da bu açıdan değerlendirmek gerekir.

Kâfirlerin hâkimiyeti altında yaşayamayı tercih edenler, dinin temel konularına yönelik başka müşkillerle de karşılaşmaktadırlar. Bazı dinî görevlerini yerine getirmekten alıkonuldukları bir vâkıadır. Dinlerini yaşamak için kendileri zemin oluşturmak zorunda kalmaktadır ki bu faaliyet dinî hassasiyete sahip olmalarını gerektirir. Yabancı ülkede dindarlığa teşvik edici etkenler bulunmadığından zaman geçtikçe kişilerin, kendi dinlerine aykırı anlayışları, yaşayışları yadırgamamaları daha sonra onları benimsemeleri başka bir ihtimaldir. Dinin devamını sağlamak için eğitim-öğretim faaliyetlerinde bulunduklarında, kısıtlama veya baskı ile karşılaşmaları da önemli bir sorundur. Bu sebeple dinin, doğru bir şekilde nakli mümkün olmamakta ve neticede yanlış bilgiler yayılmaktadır.

Yabancı ülkelerdeki Müslümanlarda müşâhade edilen bu tespitler, çokkültürlü büyük devletlerin kendi varlığını devam ettirmek için entegrasyon ve asimilasyon yöntemleri geliştirmesiyle[145] de ilgilidir. Entegrasyon, zamanla asimilasyona dönüşmektedir. Çok sayıda Müslümanın yaşadığı yabancı ülkelerdeki yöneticilerin, Müslümanlar ne kadar gayret ederse etsin yeteri kadar entegre olmadıklarından şikayetçi olmaları, o devletlerin asimile niyetlerinin ve faaliyetlerinin bir ifadesi olarak anlaşılabilir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in yaklaşımını, sadece o döneme ait bir tedbir, çatışma döneminde söylenmiş bir söz olarak düşünmek mümkün olmamaktadır, konuyla ilgili diğer naslar yanında geçmiş devirlerdeki ve günümüzdeki vâkıa, bu emrin her dönem için geçerli olduğunu göstermektedir.

Bu bilgilerden ve değerlendirmelerden, gayr-i müslimlerle ilişkilerin tamamen kesilmesi, onlarla hiçbir bağlantının olmaması sonucu çıkarılmamalıdır. İslâm Dini'ne göre tebliğ için yabancı ülkede bulunmakta bir mahzur yoktur. Hz. Peygamber, İslâm'a davet etmek için elçiler

---

[144] Yurt dışında yaşayan Türkler ile ilgili çalışmalarda bu konular ele alınmaktadır. bkz. Nebile Özmen, *Danimarka Türk Toplumunun Sosyal Entegrasyonu ve Din,* Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2010; Arif Korkmaz, *Göç ve Din (İsveç'teki Kululular Örneği),* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010.

[145] bkz. Mustafa Kemal Şan-İrfan Haşlak "Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek" *Akademik İncelemeler Dergisi,* cilt 7, sayı 1, s. 29-53, Sakarya, 2012.

göndermiş, orada bir müddet ikâmeti uygun görmüştür. Bilgi sahibi olmak maksadıyla da belirli bir süre yabancı ülkede yaşanabilir. Ancak bu noktada yabancı ülkede öğretim gören kimselerin zihnî yapısı önem arzetmektedir. İslâm Dini'nin üstünlüğünden habersiz olmaları halinde başka sorunlar görülecektir. Müslümanların gelişmek, ilerlemek için yabancılara yönelmekten başka yol olmadığını düşünüp İslâm'ın emirlerinden, yöntemlerinden istifade etmedikleri takdirde yabancılaşmanın bir başka çeşidi ortaya çıkacaktır. Seyahat ve ticaret münasebetlerinde de bir sakınca yoktur. Mâlî ihtiyaçlar sebebiyle yurt dışında yaşandığında ise ortama uyum sağlarken/entegre olurken dinî değerlerin muhafazasına öncelik verilmelidir, dini yaşama imkânı sağlansa bile birarada yaşamanın sakıncaları dolayısıyla bir ömür orada kalınması ve nesillerin de kalmaya devam etmesi uygun görünmemektedir.

Buna rağmen günümüzde Müslüman ülkelerden çeşitli sebeplerle yabancı ülkelere göç etmiş milyonlarca kişi vardır ve göç etme arzusu ve fiili devam etmektedir. Aslında İslâmiyet'in yüce değerleri, gayr-i müslim egemenliği altında yaşanmasını mümkün kılmaz. Hz. Peygamber'in tavrı, şahsiyetli bir duruşu sağlamaya, şuur oluşturmaya ve İslâm Dini'nin izzetini korumaya yöneliktir. Kur'ân-ı Kerîm'de kâfirlerin, Allah'ın ve Müslümanların düşmanı olduğu açıkça bildirilmekte iken onların egemenliği altına girmeyi işyakla isteyen, onlarla birarada yaşamak için her türlü yola müracaat eden Müslümanların bulunması, bu konuda bilgi sahibi olunmadığının ve bir bilinç oluşmadığının açık delilidir.

Göç ettikleri ülkede büyük ölçüde birbirleriyle iletişim halinde olan bu kimseler, mümkün olduğunca dinlerine uygun yaşamaya çalışmaktadırlar. Mânevî açıdan aleyhlerine olan bir ortamda bulundukları da inkâr edilemez. Dolayısıyla bu Müslümanların durumu önemli bir devlet meselesidir ve birçok farklı yönü barındırmaktadır. Tetkik edilen konu açısından bakıldığında, onların ülkelerine geri dönmeyi isteyip istemedikleri ve dönmek isteyenlerin buna imkân bulup bulamadıkları, üzerinde çalışılması gereken bir meseledir.

Küfür diyarında yaşamayı tercih edenlerin nesillerinin, kayıp nesil olmasını önlemek için hadîsteki arzu yerine getirilmeli, kimliği ve Müslüman topluluğu korumadaki hassasiyet üzerinde durulmalıdır. Müslümanların olumsuz etkilerden kurtulmaları için âidiyet şuuru taşımaları ve dinlerinden kaynaklanan özelliklerini sahiplenecek anlayışa, kararlı duruşa ihtiyaçları vardır. Anavatanla ilgiyi kesmemek de önemli bir etkendir. Âyetlerde ve hadîslerde başka dinlerden olanların, Müslümanlara bakışı açıkça bildirilmiştir. Müslümanlar, onlarla ilişkilerinde bu gerçeği unutmamalı, temkinli, uyanık olmalıdırlar. Meselenin çözümünde o ülkedeki otoritenin, Müslümanların değerlerini korumayı temin etmesi, olması gereken, beklenen bir yaklaşımdır. Aslında bir mutabakat

sağlanması tarafların menfaatinedir. Böyle bir yaklaşım, farklı kimliklerin çatışma riskini önler, aksi halde bütünleşme ve uyumda başarılı olunamaz.

Yabancı ülkede ikâmet eden Müslümanların varlıklarının, zamanla İslâm’ın yayılmasına hizmet etmesi gibi konunun olumlu, hayırlı tarafı bulunduğu da söylenebilir. Ancak bu kazanım ihtimali ile dininden uzaklaşanların oranı tetkik edildiğinde aleyhe bir sonuç çıkacağı bellidir.

Bütün bunların yanında Müslümanların kendi ülkelerinde değerlerini kaybetmeleri meselesi vardır. Müslümanlar, yurt dışında yaşamadıkları halde iletişimin kolaylaşması ile onların dinlerinden, kültürlerinden oldukça fazla etkilenmektedirler. Bu, ayrı inceleme konusu olmakla birlikte aileler başta olmak üzere sivil toplum kuruluşları ve devletler tedbirler almalı, nesillerin ellerinden kayıp gitmesini önlemek için etkili yöntemler kullanılmalıdır. Gayr-i müslimlerle beraber yaşıyor gibi olmamak için sanal âleme millî, mânevî değerleri yerleştirmenin ilk sıralardaki faaliyetler arasında yer alması zaruri görünmektedir.

“‘Ben Müşrikler Arasında Yaşayan Her Müslümandan Uzağım’ Hadîsi Üzerine Bir Tetkik”

Özet: Müşriklere karşı yapılan bir seriyyede, Müslüman oldukları bilinmediği için hatâen öldürülen kimseler olmuş, Hz. Peygamber durumu öğrendiğinde, Müslümanlar’ın müşrik beldesinde onlarla birarada yaşamasını onaylamadığını belirtmiş ve iki ayrı dinî kimlikteki topluluğun birlikte olmalarını doğru bulmadığını ifade etmiştir. Bu yazıda, hadîsin metni izah edildikten sonra hadîs, konuyla ilgili âyetlerden ve hadîslerden istifade edilerek Müslüman kimliğini oluşturmak ve korumak açısından tahlîl edilmiştir. Gayr-i müslimlerin Müslümanlara bakışı, Müslümanların yabancı bir ülkede yaşamalarnın sakıncaları ile hicret etmenin gereği üzerinde durulmuş ve Hz. Peygamber’in tavrı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Atıf: Aynur URALER, “‘Ben Müşrikler Arasında Yaşayan Her Müslümandan Uzağım’ Hadîsi Üzerine Bir Tetkik”, *Hadis Tetkikleri Dergisi (HTD)*, XVII/2, 2019, ss. 63-94.

Anahtar Kelimeler: Kimlik, Müşrik, Gayr-i Müslim, Hicret, Entegrasyon, Asimilasyon.